

Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitim Programının 3. ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Akran Zorbalığına Yönelik Görüşlerine Etkisinin İncelenmesi

Araştırma Makalesi / Research Article

 Mustafa KUTLU, MEB
 Nezahat HAMİDEN KARACA, Afyon Kocatepe Üniversitesi

Öz

Bu araştırmanın amacı Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitim Programının 3. ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Akran Zorbalığına Yönelik Görüşlerine Etkisinin İncelenmesidir. Araştırma, 2019-2020 Eğitim Öğretim yılı, Afyonkarahisar ili İscehisar ilçesinde üç farklı devlet okulunda öğrenim gören 96 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Nicel araştırma yöntemlerinden zayıf deneysel yöntemle tek grup ön-test-son-test desen kullanılarak araştırmanın modeli desenlenmiştir. Yürütülen çalışmanın verileri açık uçlu anket formları kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmacı tarafından “Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitim Programı” hazırlanmış ve yine araştırmacı tarafından hazırlanan “Öğrenci Görüş Formları” sekiz oturumluk eğitim programı öncesinde ve sonrasında uygulanmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin görüş formlarından elde edilen sonuçlara göre öğrenciler, zorbalığı eğitim programı öncesi “Kavgaya etmek”; eğitim programı sonrası “Güç dengesizliği” olarak ifade etmişlerdir. Zorbalıkla en çok “Bahçede”, “Okula gelip giderken” karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Eğitim programı öncesi “Oyun içindeki tartışmaların” zorbalığa neden olduğunu belirtirken; eğitim programı sonrasında ise “Nedensiz yere itme vb.” davranışların zorbalığa neden olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrenciler, öğretmenlerinin “Uyararak, kızarak” zorbalığa müdahalede bulduklarını belirtmişlerdir. Zorbalığın önlenmesine yönelik neler yapılabileceği konusunda öğrenciler, birbirlerine karşı “saygılı ve anlayışlı olunması” gerektiği görüşünü savunmuşlardır. Program genel olarak değerlendirildiğinde, öğrencilerin akran zorbalığına yönelik bilgi sahibi oldukları ve zorbalıkla nasıl mücadele edeceklerine dair fikir edindikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler

Akran zorbalığı,
Eğitim programı
Öğrenci görüşleri.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 31.10.2021
Kabul Tarihi: 13.12.2021

The Analysis of 3rd and 4th Grade Students' Views on Peer Bullying

Abstract

The purpose of this purpose is to Investigate the Effect of the Peer Bullying Awareness Education Program on the Opinions of Peer Bullying in the 3rd and 4th Grade Elections. The research was conducted with 96 students studying in three different state schools in İscehisar district of Afyonkarahisar province in 2019-2020 academic year. The model of the research was patterned using a single group pretest-posttest design with a weak experimental method, one of the quantitative research methods. Data from the study was obtained using open-ended questionnaire forms. A “peer bullying awareness training program” was prepared by the researcher and “Student Opinion Forms” prepared by the researcher were applied before and after the eight-session training program. According to the results obtained from the students' opinion forms as a result of the research, students stated that "fighting" before the education program; they expressed it as "power imbalance" after the training program.

Keywords

Peer bullying
Educational program,
Student views

Article Info

Received: 10.31.2021
Accepted: 12.13.2021

(Atıf- How to cite)

Kutlu, M., ve Karaca, NH. (2021). Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitim Programının 3. ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Akran Zorbalığına Yönelik Görüşlerine Etkisinin İncelenmesi *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 4(8), 18-45.

Sorumlu Yazar: Mustafa Kutlu, mustafakutlu@windowslive.com

They stated that they mostly encountered bullying in "In the Garden", "When coming and going to school". While he stated that "discussions in the game" before the training program caused bullying; after the training program, "pushing for no reason, etc." they stated that behaviors cause bullying. The students stated that their teachers intervened in the bullying by "warning them, getting angry". The students stated that they should be "respectful and understanding" towards each other about what can be done to prevent bullying. When the program was evaluated in general, it was seen that the students had knowledge about peer bullying and got an idea about how to fight bullying.

Giriş

Son yüzyıldaki değişen yaşam koşulları, birçok alanda olduğu gibi birey ve toplum hayatında da değişikliklere yol açmaktadır (Gülay, 2008; Başar ve Çetin, 2013). Değişiklikler ve gelişmeler öğrencinin duygusal, davranışsal ve sosyal yönlerinin ihmal edilmesinin hedeflenen akademik başarıyı da olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Öğrencilerin okuldan soğumalarına ve uzaklaşmalarına neden olmaktadır (Üstündağ Şener, Başar, Şen ve Göncü, 2015). Başta şiddet olmak üzere tüm bu olumsuz gelişmeler, bireysel, toplumsal ve hatta evrensel bir problem haline dönüşmektedir (Başar ve Çetin, 2013). Bu problemleri ancak sağlıklı toplumlar çözebilmektedir (Kocacık, 2001). Toplum, tüm bu sorunlara çözüm üretmeyi gerekli kılmakta; eğitimin önemini bir kez daha öne çıkarmakta, ailelerden ve okullardan beklentileri artırmaktadır. Yaşar, Erbasan, Akçeşme, Korkmaz ve Gedik (2018)'e göre "Çocukların kendi güvenliklerini sağlamaya yönelik eğitim kurumlarında gerçekleştirilecek önleme çalışmalarına acilen gereksinim duyulmaktadır."

Ailesi, bireyin doğumundan itibaren ilk eğitim yeridir. Bireyin, aile bireyleri ile sıcak ilişkiler içerisinde olması, orta çocukluk ve ergenlik dönemlerinde olumlu akran ilişkileri göstermesini sağlamaktadır (Polat ve Güldoğan, 2016). Aileden sonra toplumsal ilişkileri ve sosyal hayatı öğrenebildiği, akranlarıyla en yoğun iletişim ve etkileşim içerisinde olduğu ortam, okullar olarak görülmektedir. Okulun temel amaçlarından biri çocukların sosyalleşebilmelerini ve toplumun bir parçası olduklarını kavrayabilmelerini sağlamaktır; ancak çocukların akranlarıyla ilişkileri her zaman istenilen şekilde olmamaktadır. Çocuğun okul yıllarında yaşayacağı olumsuz akran ilişkileri, ileriki yaşamında akademik başarısına ve sosyal-duygusal gelişimine zarar verebilmektedir (Atış-Akyol, Yıldız ve Akman,2017). Okullarda akranlar arasında yaşanan ve çocukların okula karşı olumsuz tutum geliştirmelerine neden olan önemli etken akran zorbalığı olarak görülmektedir.

Akran Zorbalığı

Akran zorbalığı, gücünün zayıfı devamlı ve kasıtlı bir biçimde rahatsız etmesi olarak ifade edilmektedir (Ayas ve Pişkin, 2011; Üstündağ-Şener, Başar, Şen ve Göncü, 2015). Akran zorbalığı, yıllardır okullarda yaygın bir sorun olarak belirtilmektedir (Tompson, 2019). Okullarda akran zorbalığı olgusu ile ilk olarak 1970'lerde İskandinav ülkelerinde karşılaşılmaktadır (Olweus, 1993; Stockdale, Hangaduambo, Duys, Larson&Sarvela, 2002). Sharp ve Smith (2003)'e göre zorbalık fiziksel, sözel ve

dolaylı olmak üzere üç türden oluşmaktadır (Uysal ve Dinçer, 2012). Fiziksel zorbalık, zorbalının karşılarındakilere doğrudan fiziksel güç uygulamalarıdır. Sözel zorbalık, zorbalının, kurbanları kullandıkları sözlerle yıpratmasıdır. Dolaylı zorbalık ise zorbalının kurbanlarına yönelik doğrudan fiziksel veya sözel güç kullanmadan onları dolaylı yollarla incitmeleridir.

Akran zorbalığının zorba, kurban, zorba/kurban ve seyirci rolleri bulunmaktadır. Günümüzde, birçok bireyin belki de okul yıllarında zorba, kurban, zorba/kurban ya da seyirci olarak zorbalıkla ilgili bir anısı bulunmaktadır (Ayas ve Pişkin, 2011). Ancak bireyler zorbalık yaşadıklarında bunun farkına varamamaktadırlar (Coşkun-Akyüz, 2019; Yelboğa ve Koçak, 2019).

Akran zorbalığına yönelik son yıllarda yapılan çalışmalar incelendiğinde; Barik (2020), akran zorbalığını önlemede öğretmenlerin kullandıkları stratejilere ve karşılaşılan güçlüklerle ilişkin 4. sınıf öğretmenlerinin ve öğrencilerinin görüşlerinin incelenmesini amaçlamıştır. Akay (2019), ilköğretim öğrencilerinin duygusal farkındalığını artırmaya yönelik çeşitli uygulama ve faaliyetlerin okulda akran zorbalığının önlenmesine etkisini incelemiştir. Gökaya ve Tekinsav-Sütcü (2018), “ilköğretim öğrencilerinde zorbalık eğilimini azaltmaya yönelik Bilişsel Davranışçı teknikleri içeren bir grup terapisi programının geliştirilmesi ve etkililiğinin değerlendirilmesi” amacıyla 5. ve 6. sınıflara devam eden 1051 öğrenci ile anket çalışması gerçekleştirmiştir. Rigby (2017), öğretmenlerin okulda zorbalık konusundaki inançlarının, araştırma yoluyla iddia edilenlerle aynı fikirde olduğu veya bunlardan uzaklaştığı alanları belirlemeyi amaçladığı çalışma kapsamında 40 maddelik bir değerlendirme anketini 451 Avustralyalı öğretmene çevrimiçi olarak uygulamıştır. Bu ve benzeri çalışmalar ya eğitim programı uygulanması ya da çalışma grubunun görüşlerinin alınması şeklindedir. Bu çalışmada farklı olarak öğrencilere eğitim programı uygulanmış ve öğrencilerin görüşleri hem program öncesi hem de program sonrası alınarak görüşler analiz edilmiştir. İlgili çalışmalar dışında incelenen çalışmaların genellikle ortaokul ve lise düzeyinde siber zorbalığa yönelik çalışmalar olduğu saptanmıştır. Buradan hareketle ilkokul öğrencilerine yönelik çok az çalışmaya rastlanmıştır.

İlkokul yıllarında öğrencilerin akran zorbalığı konusunda bilinçlendirilmeleri ve bilgilendirilmelerinin, zorbalığı önlemede etkili olabileceği düşünülmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitim Programının 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin akran zorbalığına ilişkin görüşlerine etkisi incelenerek zorbalığa karşı farkındalıkları artırılmak istenmektedir. Bu genel amaç çerçevesinde öğrencilerle görüşmeler gerçekleştirilmiş ve araştırmacı tarafından hazırlanan “Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitim Programı” uygulanarak aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

1. Öğrenciler, zorbalık ve şiddet kavramlarını eğitim programı öncesi ve sonrası nasıl tanımlamaktadırlar?
2. Okullarda öğrenciler arasında hangi tür şiddet olayları yaşanmaktadır? Eğitim programı öncesi ve sonrası şiddet türlerine yönelik gözlemleri nelerdir?
3. Öğrencilere göre akran zorbalığının nedenleri nelerdir? Eğitim programı sonrası zorbalığın nedenlerine yönelik görüşlerinde değişiklik var mıdır?

4. Öğretmenler, akran zorbalığına yönelik nasıl bir müdahalede bulunuyorlar?
5. Öğrenciler, daha çok nerelerde ve ne zaman birbirine şiddet uygulamaktadırlar?
6. Öğrenciler, akran zorbalığı ile karşılaştıklarında problemlerini nasıl çözmeye çalışıyorlar? Zorbalıkla mücadele yöntemlerinde eğitim programı etkili olmuş mudur?
7. Öğrenciler, akran zorbalığına maruz kaldığında akranları olaya nasıl müdahale ediyorlar?
8. Akran zorbalığının önlenmesi için neler yapılabileceği konusunda öğrencilerin düşünceleri ve önerileri nelerdir? Eğitim programı sonrası öneri ve düşüncelerinde değişiklik olmuş mudur?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, okullarda yaşanan akran zorbalığının önlenmesi ve müdahale edilmesine yönelik ilkökul 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin görüşlerinin, hazırlanan eğitim programı öncesi ve sonrasında incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada zayıf deneysel desen kullanılmış, veriler tek gruplu ön test ve son test ile elde edilmiştir. Zayıf deneysel desenli tek gruplu ön-test-son-test ile deneysel işlemin etkisi tek bir grup üzerinde yapılan çalışma ile test edilmektedir. Deneklerin bağımlı değişkene ilişkin ölçümleri uygulama öncesinde ön-test, sonrasında son-test olarak aynı denekler ve aynı ölçme araçları kullanılarak elde edilmektedir (Karasar, 2013; Kıncal, 2014; Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2018). Tek gruplu ön test-son test zayıf deneysel desende bir gruba bağımsız değişken uygulanır, deney öncesinde ve sonrasında ölçme yapılır. Yapılan ölçme sonrasında ön test ve son test ortalamaları arasındaki fark bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini gösterir (Fraenkel, Wallen, Hyun, 2012).

Çalışma Grubu-Evren Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2019-2020 Eğitim Öğretim bahar yarıyılı, Afyonkarahisar İli İscehisar İlçesi'ndeki 41 okul/kurum ve bu kurumlarda eğitim gören 4827 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu ise 2019-2020 Eğitim Öğretim yılı, Afyonkarahisar İli İscehisar İlçesi'nde Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alt, orta ve üst sosyoekonomik düzeyi temsil eden okulların listesi istenerek belirlenmiştir. Çalışma grubunu, listeden üç ilkökul ve bu ilkökulların 3. ve 4. sınıflarındaki 96 öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışma grubunun seçiminde seçkisiz örnekleme türlerinden tabakalı örnekleme kullanılmıştır. Tabakalı örnekleme, evrendeki alt grupların belirlenerek bu alt grupların evren içerisindeki oranlarıyla örnekleme temsil edilmelerini sağlamayı amaçlayan bir örnekleme yöntemidir (Büyüköztürk vd., 2018). Çalışma grubunun seçiminde kullanılan temel ölçüt çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeye sahip olması ve ilkökul 3. ve 4. sınıfa devam ediyor olmalarıdır.

Sosyo-ekonomik gruplar çerçevesinde okullar belirlendikten sonra, bu okullarda öğrenim gören 3. ve 4. sınıf öğrencileri çalışmaya dahil edilmiştir. Bu temel ölçütün oluşturulmasındaki etken; akran zorbalığının akran, zorba, kurban, şiddet gibi kavramları içermesi ve denel işlem için araştırmacı

tarafından hazırlanan eğitim programında bu kavramlar ve içerikle ilgili oturumların olması nedeniyle ilkokul 1. ve 2. sınıf öğrencilerinin tercih edilmeyip, gelişim özellikleri bağlamında yalnızca 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin uygun görülmesidir. Araştırmanın çalışma grubuna ait demografik bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmanın Çalışma Grubu

Değişkenler	Gruplar	Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kız	52	54.2
	Erkek	44	45.8
Sınıf Düzeyi	3. Sınıf	57	59.4
	4. Sınıf	39	40.6
Sosyo-Ekonomik Düzey	Alt	28	29.2
	Orta	24	25
	Üst	44	45.8

Tablo 1’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerin 52’ si (% 54.2) kız, 44’ ü (% 45.8) erkektir. Öğrencilerin 57’ si (% 59.4) 3. sınıf, 39’ u (% 40.6) 4. sınıfta öğrenim görmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylere göre dağılımları; 28’ inin (% 29.2) alt sosyo-ekonomik düzeye, 24’ ünün(% 25) orta sosyo-ekonomik düzeye ve 44’ ünün (% 45.8) üst sosyo-ekonomik düzeye sahip oldukları saptanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında araştırmacı tarafından hazırlanan ve sekiz açık uçlu sorudan oluşan “Akran Zorbalığına İlişkin Açık Uçlu Anket Formu” kullanılmıştır. Anket formunda öncelikle araştırmaya dahil edilen çalışma grubundaki öğrencilerin cinsiyet, sosyo-ekonomik grup ve hangi sınıf kademesinde (3. ve 4. sınıf) öğrenim gördüklerine yönelik sorular yer almaktadır.

“Akran Zorbalığına İlişkin Açık Uçlu Anket Formu”, araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Öncelikle alan yazın incelenmiştir. Açık uçlu sorulardan oluşan soru havuzu oluşturulmuştur. Birbirini tekrarlayan ya da aynı amaca hizmet eden sorular çıkarılmış, oluşturulan maddelerin kapsam geçerliği için hazırlanan taslak form sınıf eğitimi alan uzmanı beş öğretim üyesi ve üç sınıf öğretmenin görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda sekiz açık uçlu sorudan oluşan anket formuna son şekli verilmiştir. Akran Zorbalığı İle İlgili Açık Uçlu Anket Formu’nda, öğrencilerin akran zorbalığının ne olduğu, zorbalık türlerini nasıl tanımladığı, zorbalıkla nasıl baş edebildiği, zorbalıkla karşılaştığında kimlere başvurabileceği ve ne yapacağı, zorbalık yapan bireyin bu davranıştan vazgeçmesi için neler önereceği ile ilgili sekiz açık uçlu soru yer almaktadır. Bu açık uçlu anket formu, araştırmacı tarafından uygulama öncesinde ön-test ve uygulama bittikten sonra da son-test olarak çalışma grubundaki katılımcılara uygulanmıştır.

Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitim Programı

Öğrencilere “Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitim Programı” uygulanmıştır. Eğitim programının oturumları haftada bir gün bir ders saati olmak üzere 8 oturum şeklinde planlanmıştır. Akran zorbalığı farkındalık eğitim programı, ilkokul 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin zorbalıkla ilgili farkındalıklarını artırmayı ve olası zorbalık olaylarını önlemeyi ya da mevcut zorbalık olaylarını müdahale ve rehabilitasyon

çalışmalarına yönelik bilgilendirmelerle en aza indirmeyi esas almaktadır. Eğitim programı ile temel amaç, öğrencilere akran zorbalığına yönelik farkındalık kazandırmaktır.

Eğitim programı hazırlanırken “Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Programı”ndan yararlanılmış ve öğrencilerin akran zorbalığına ilişkin farkındalıklarını artırmaya yönelik kazanımlar belirlenmiştir. 3. sınıflarda Hayat Bilgisi (3.1.1., 3.1.2., 3.1.3., 3.2.1.) ve Oyun Fiziki Etkinlikler (3.2.2.8., 3.2.2.9., 3.2.2.10., 3.2.2.11., 3.2.2.12.) derslerinin kazanımları programa dahil edilirken; 4. sınıflarda Fen Bilimleri (4.8.1.1., 4.8.1.2.), Sosyal Bilgiler (4.1.4., 4.1.5., 4.6.1., 4.6.2.), İnsan Hakları ve Yurttaşlık (4.1., 4.2., 4.3., 4.4., 4.5., 4.6.) ve Oyun Fiziki Etkinlikler (4.2.1.1., 4.2.2.8., 4.2.2.9.) derslerinin kazanımları ile program ilişkilendirilmiştir. Belirlenen kazanımlar doğrultusunda sekiz oturumdan oluşan eğitim programı hazırlanmıştır.

Akran zorbalığı eğitim programının hazırlık aşaması tamamlandıktan sonra program, sınıf eğitimi alan uzmanı beş öğretim üyesi ve üç sınıf öğretmeninin görüşüne sunulmuştur. Uzmanların eğitim programı üzerinde yaptıkları eleştiriler ve öneriler dikkate alınarak gerekli düzeltmeler yapılmış ve akran zorbalığı eğitim programına son şekli verilmiştir. Akran zorbalığı farkındalık eğitim programının uygulanışı sırasında planlanan temel hedeflere ulaşmak için tartışma, beyin fırtınası gibi öğretim yöntemleri kullanılmış ve drama, oyun, slogan oluşturma, afiş hazırlama ve hikâye tamamlama gibi etkinliklerden yararlanılmıştır. Program, araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Her üç sosyo-ekonomik grupta yer alan okullardan birer sınıf araştırmaya dahil edilmiştir.

Araştırmada uygulamaların yapılabilmesi için Etik Kurul Onayı ve Millî Eğitim Müdürlüğünden gerekli yasal izinler alınarak; çalışma yapılacak okul personeli bilgilendirilmiş ve uygulamaya başlanmıştır. Aynı zamanda veri toplama aşaması öncesinde çalışma grubunu oluşturan öğrenciler ile toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıda öğrencilerin akran zorbalığı ile ilgili görüşlerini almaya yönelik hazırlanan açık uçlu anket formu, akran zorbalığı farkındalık eğitim programı ve programın süreci hakkında öğrenciler bilgilendirilmiştir. Bilgilendirme toplantılarından sonra veri toplama araçları ve eğitim programı araştırmacı tarafından öğrencilere ders saatleri sırasında uygulanmıştır. Öğrencilere uygulama ile ilgili gerekli yönergeler verildikten sonra kimliklerinin gizli kalacağı ve gönüllülüğün esas alındığı belirtilmiştir.

Okullarda yaşanan akran zorbalığının en aza indirilmesi amacı ile yapılan araştırmada, toplanan verilerin analizinde; öğrencilerin açık uçlu anket formundaki görüşlerine ilişkin, frekans ve yüzde gibi betimsel istatistikler kullanılmıştır.

Araştırmada ön-test ve son-test ayrı ayrı analiz edilmiştir. Anket formları sosyo-ekonomik gruplarına ayrılarak numaralandırılmıştır. Ön-test ile son-test için bu işlem ayrı ayrı yapılmıştır. Görüşlerden elde edilen veriler incelenerek araştırmanın amacı çerçevesinde önemli olan cümle ve kelimelerden görüş başlıkları oluşturulmuştur. Araştırmadan elde edilen veriler, betimleyici istatistik kullanılarak analiz edilmiş ve frekans ve yüzdeleri tablolar halinde sunulmuştur. Betimleyici istatistikte amaç, araştırma verilerinin betimlenip temel özellikleri açıklamak ve bu yolla temel özelliklerin başkaları tarafından da kolayca anlaşılabilmesini sağlamaktır (Christensen, Johnson ve Turner, 2015). Bu nedenle,

bu araştırmada her bir görüşme sorusu anlamlı bir tema olarak belirlenmiş ve her tema bütünlük içinde betimlenerek açıklanmıştır.

Veriler, analiz alanında uzman bir öğretim üyesi tarafından incelenmiş ve araştırmacı tarafından yapılan analiz ile karşılaştırılmıştır. Her iki analizin birbiriyle uyumu incelenmiştir. Bu şekilde gözlemciler arası tutarlık hesaplanmıştır. Creswell (2009) güvenilirlik için, araştırmacı ve başka birinin kodlarının çapraz kontrol edilmesini ve kodlayıcılar arası anlaşma/uyuşmayı önermektedir. Miles ve Huberman (1994), araştırmacılar arası uyum yüzdesinin en az %80 olmasını tavsiye etmektedir. Araştırmacı tarafından belirlenen görüşlerle bağımsız uzman tarafından belirlenen görüşler arasındaki uyum %84 olarak belirlenmiştir. Veriler ve belirlenen görüşler öğrenci görüşleri ile belli bir konuya ya da noktaya işaret edilerek ve mevcut alanyazın bilgisinden yararlanılarak yorumlanmıştır. Elde edilen bulgular frekans ve yüzdeler ile tablolar halinde sunulmuştur.

Verilerin Analizi

Eğitim programı sürecinde öğrencilere haftada bir gün olmak üzere toplam sekiz oturum halinde “Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitim Programı” uygulanmıştır. Programın ilk oturumunda “Akran Zorbalığına İlişkin Açık Uçlu Anket Formu” öğrenciler tarafından doldurulmuş, eğitim programı süresi boyunca öğrencilerin öğretmenleri ve okul idaresi ile iletişimde bulunularak süreç izlenmiştir. Son oturum bittikten sonra öğrencilere anket formu bu kez son-test olarak tekrar uygulanmış ve sonuçlar analiz edilmiştir. Her üç sosyo-ekonomik grupta yer alan okullardan da birer sınıf çalışmaya dahil edilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin akran zorbalığına ilişkin görüşlerine ait bulgulara yer verilmiştir. Öğrencilerin eğitim programı öncesi ve eğitim programı sonrası açık uçlu anket formundaki görüşlerine yönelik analizler tablolar halinde sunulmuştur.

1. Akran Zorbalığının Tanımına İlişkin Bulgular

Öğrencilere yöneltilen “Şiddeti ya da zorbalığı nasıl tanımlarsın?” sorusuna verilen cevaplar, her üç sosyo-ekonomik gruptaki tüm öğrenciler için ayrı ayrı ele alınmış; ancak tek tabloda sunulmuştur. Öğrencilerin ön-test sonuçları sosyo-ekonomik grup (SEG) değişkeni de ele alınarak frekansları ve yüzdeleri ile birlikte Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Akran Zorbalığı Tanımına İlişkin Ön-Test Sonuçları

Grup		Frekans	Yüzde
Üst SEG	Kötü sözler, kötü şeyler	16	36.4
	Lakap takmak, alay etmek	12	27.2
	Zarar vermek	8	18.2
	Tehdit etmek	8	18.2
	Toplam	44	100
Orta SEG	Kavga etmek, dövmek	10	41.6
	Dalga geçmek, alay etmek	4	16.7
	Kötü şeyler, kötü sözler	4	16.7
	Tehdit etmek	4	16.7
	Zorlamak, zorla yaptırmak	2	8.3
	Toplam	24	100

Alt SEG	Kavga etmek, dövme	11	39.3
	Kötü şeyler, kötü sözler	6	21.4
	Küfür ve tehdit etmek	5	17.9
	Şiddet	4	14.3
	Psikolojik baskı	2	7.1
	Toplam	28	100

Tablo 2’de görüldüğü üzere üst sosyo-ekonomik grupta (üst SEG) yer alan öğrencilerin ön-test sonuçlarına göre 16 (%36.4) öğrenci akran zorbalığını kötü sözler, kötü şeyler olarak tanımlamaktadır. 12 (%27.2) öğrenci, şiddeti, fiziksel saldırganlık olarak tanımlarken; zorbalığı daha çok sözel ve duygusal saldırganlık olarak tanımlamış ve örnek olarak lakap takmak, alay etmek ya da arkadaşlarının içinde rencide etmek olarak ifade etmişlerdir. 8’er (%18.2) öğrenci ise zorbalığı, zarar vermek ve tehdit etmek olarak tanımlamışlardır.

Orta sosyo-ekonomik grupta (orta SEG) yer alan öğrencilerin ön-test sonuçlarına göre 10 (%41.6) öğrenci akran zorbalığını kavga etmek, dövme yani sadece fiziksel zorbalık olarak tanımlamaktadır. 4’er (%16.7) öğrenci, zorbalığı, “Dalga geçmek, alay etmek”, “Kötü şeyler, kötü sözler”, “Tehdit etmek” şeklinde ifade etmişlerdir. Bu öğrencilerin tamamı zorbalığı sözel ya da duygusal olarak ele almışlar; fiziksel boyutunu şiddet olarak değerlendirmişlerdir. 2 (%8.3) öğrenci ise zorbalığı zorla yaptırmak olarak ifade etmişlerdir.

Alt sosyo-ekonomik grupta (alt SEG) yer alan öğrencilerin ön-test sonuçlarına göre 11 (%39.3) öğrenci akran zorbalığını kavga etmek, dövme yani sadece fiziksel olarak tanımlamaktadır. 6 (%21.4) öğrenci, zorbalığı, “Kötü şeyler, kötü sözler”; 5 (%17.9) öğrenci, küfür ve tehdit etmek şeklinde ifade etmişlerdir. Bu öğrencilerin tamamı zorbalığı sözel ya da duygusal olarak ele almışlar; tıpkı orta sosyo-ekonomik gruptaki öğrenciler gibi fiziksel boyutunu şiddet olarak değerlendirmişlerdir. 4 (%14.3) öğrenci zorbalıkla şiddetin aynı anlama geldiğini düşünürken; 2 (%7.1) öğrenci ise zorbalığı psikolojik baskı olarak ifade etmişlerdir. Öğrencilerin akran zorbalığına ilişkin son-test sonuçları ise Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin Akran Zorbalığı Tanımına İlişkin Son-Test Sonuçları

Grup		Frekans	Yüzde
Üst SEG	Süreklilik, güç dengesizliği, kasıt	30	68.2
	Kötü sözler, kötü şeyler	12	27.3
	Zorlamak	2	4.5
	Toplam	44	100
Orta SEG	Süreklilik	9	37.5
	Güç dengesizliği	7	29.2
	Kasıtlı yapılan şiddet	6	25
	Kötü şeyler, kötü sözler	2	8.3
Alt SEG	Toplam	24	100
	Güç dengesizliği	8	28.6
	Şiddet	7	25
	Kasıtlı yapılan saldırılar	6	21.4
	Süreklilik	5	17.9
	Kötü şeyler, kötü sözler	2	7.1
	Toplam	28	100

Tablo 3’te görüldüğü gibi eğitim programı sonrası öğrencilerin zorbalık tanımlamaları eğitim programı öncesine göre değişiklik göstermektedir. Üst sosyo-ekonomik gruba ait öğrencilerin “Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitim Programı” sonrası test sonuçları analiz edildiğinde; 44 öğrencinin 12’sinin(%27.3) zorbalığı hala “Kötü sözler, kötü şeyler” olarak tanımlarken; 2 (%4.5) öğrenci zorbalığı “Zorlamak” şeklinde ifade etmiştir. Ancak öğrencilerin büyük bir çoğunluğu (%68.2) zorbalığı, kasıt, süreklilik ve güç dengesizliği gibi özelliklerini de belirterek tam ve doğru şekilde tanımlamışlardır.

Orta sosyo-ekonomik grupta yer alan öğrencilerin eğitim programı sonrası zorbalık tanımlamaları tamamen değişmiş; ancak üst sosyo-ekonomik gruptaki gibi zorbalığı tüm özellikleri ile tanımlayan az sayıda öğrenci bulunmaktadır. Öğrenciler daha çok zorbalığı bir özelliği ile tanımlamışlardır. Öğrencilerin 9’u(%37.5) zorbalığı süreklilik özelliği ile tanımlarken; 7 (%29.2) öğrenci, güç dengesizliği özelliğini, 6 (%25) öğrenci de kasıt özelliği ile zorbalığı tanımlamışlardır. 2 (%8.3) öğrenci ise zorbalığı ön-test sonuçlarında da olduğu gibi kötü şeyler olarak ifade etmeye devam etmiştir.

Alt sosyo-ekonomik grupta, tıpkı orta sosyo-ekonomik gruptaki öğrenciler gibi zorbalığı tüm özellikleri ile tanımlayan öğrenci az sayıda bulunmaktadır. Öğrenciler daha çok zorbalığı bir özelliği ile tanımlamışlardır. Öğrencilerin 8’i (%28.6) zorbalığı güç dengesizliği özelliği ile tanımlarken; 5 (%17.9) öğrenci, süreklilik özelliği ile 6 (%21.4) öğrenci de kasıt özelliği ile zorbalığı tanımlamışlardır. 2 (%8.3) öğrenci ise zorbalığı ön-test sonuçlarında da olduğu gibi kötü sözler, kötü şeyler olarak ifade etmeye devam etmiştir. Ayrıca yine ön-test de olduğu gibi 7 (%25) öğrenci zorbalıkla şiddetin aynı anlama geldiğini vurgulamıştır.

Öğrencilerin eğitim programı sonrası test sonuçları incelendiğinde “Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitim Programının” etkili olduğu söylenebilir. Eğitim programı sonrası görüşlerde sosyo-ekonomik gruplar arasındaki fark da dikkat çekicidir. Özellikle üst sosyo-ekonomik grupta yer alan öğrencilerin zorbalığı tüm özellikleri tanımlamalarına rağmen; alt ve orta sosyo-ekonomik gruptaki öğrencilerin sadece bir veya iki özelliği ile zorbalığı ifade etmeleri, eğitim programının, sosyo-ekonomik gruplar arasında farklı etkileri olduğunu göstermektedir.

2. Okullarda Yaşanan Şiddet Türüne İlişkin Bulgular

Öğrencilerin “Akran Zorbalığı Farkındalık Eğitim Programı” öncesi ön-test sonuçları, her üç sosyo-ekonomik gruptaki öğrenciler için de aynıydı. Öğrencilerin eğitim programı öncesi ön-test sonuçları Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Öğrencilerin Okulda Yaşanan Şiddet Türlerine İlişkin Ön-Test Sonuçları

Grup		Frekans	Yüzde
Üst SEG	Kavga etmek	30	68.2
	Kötü sözler söylemek	14	31.8
	Toplam	44	100
Orta SEG	Kavga etmek	19	79.2
	Dalga geçmek	5	20.8
	Toplam	24	100
Alt SEG	Kavga etmek	28	100
	Toplam	28	100

Tablo 4’te görüldüğü üzere öğrencilerin tamamı “Okulunuzda öğrenciler arasında en çok hangi tür şiddet olayları yaşanmaktadır?” sorusuna, “kavga, tartışma, kırıcı, incitici sözler söyleme, itme, kakma, şiddet, bağırma” gibi genellikle tek kelimele görüşler belirtmişlerdir. Okullarında yaşanan şiddet türlerini üst SEG öğrencilerin 30’u (%68.2) kavga etmek; 14’ü (%31.8) kötü sözler söylemek şeklinde ifade etmişlerdir. Orta SEG öğrencilerin 19’u (%79.2) kavga etmek; 5’i (%20.8) dalga geçmek ifadesini kullanmışlardır. Alt SEG öğrencilerin tamamı ise okullarında yaşanan şiddet türü olarak kavga etmek görüşünü belirtmişlerdir. Öğrencilerin eğitim programı sonrası son-test sonuçları ise Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin Okulda Yaşanan Şiddet Türlerine İlişkin Son-Test Sonuçları

Grup		Frekans	Yüzde
Üst SEG	Fiziksel, sözel, doğrudan, dolaylı şiddet	30	68.2
	Kavga etmek	12	27.3
	Kötü sözler söylemek	2	4.5
	Toplam	44	100
Orta SEG	Fiziksel, sözel, doğrudan, dolaylı şiddet	14	58.4
	Kavga etmek	8	33.3
	Dalga geçmek	2	8.3
	Toplam	24	100
Alt SEG	Kavga etmek	23	82.1
	Fiziksel, sözel, doğrudan, dolaylı şiddet	5	17.9
	Toplam	28	100

Tablo 5’te görüldüğü üzere son-test sonuçlarına göre üst SEG öğrencilerin 12’si (%27.3) kavga etmek; 2’si (%4.5) kötü sözler söylemek görüşlerini ifade etmeye devam etmişlerdir. Şiddet türlerine ait son-test sonuçlarında ise orta SEG öğrencilerin 8’i (%33.3) kavga etmek; 2’si (%8.3) dalga geçmek şeklinde görüş belirtmeye devam etmişlerdir. Alt SEG öğrencilerinin son-test sonuçlarına göre ise 23’ü (%82.1) şiddet türlerini kavga etmek şeklinde ifade etmişlerdir. Ancak alt sosyo-ekonomik gruptaki öğrencilerin 5’i (%17.9), orta sosyo-ekonomik gruptaki öğrencilerin 14’ü (%58.3), üst sosyo-ekonomik gruptaki öğrencilerin de 30’u (%68.2) okullarında yaşanan zorbalık türlerini alanyazındaki ifadelerle benzer şekilde tanımlamışlardır. Bu öğrenciler okullarında yaşanan şiddet türlerini fiziksel, sözel, doğrudan ya da dolaylı şiddet şeklinde ifade etmişlerdir. Eğitim programı öncesi herhangi bir öğrenci zorbalığın fiziksel, sözel, sosyal, duygusal ya da doğrudan, dolaylı türleri hakkında ifade kullanmazken eğitim programı sonrası öğrencilerin 49’u (%51) zorbalığı türlerine göre ifade etmişlerdir. Orta sosyo-ekonomik gruptaki öğrencilerin beklenenin üzerinde; alt sosyo-ekonomik gruptaki öğrencilerin ise beklenenin altında doğru ifade kullanmış olmaları dikkat çekicidir.

3. Öğrencilerin Zorbaca Davranışlara Verdikleri Tepkiye İlişkin Bulgular

Öğrencilerin okullarında maruz kaldıkları zorbaca davranışlara nasıl tepki verdiklerine ilişkin ön-test ve son-test sonuçları tek tablo halinde, frekans ve yüzdeleri ile birlikte Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin Zorbacıya Nasıl Tepki Verdiklerine İlişkin Ön-Test ve Son-Test Sonuçları

Grup		Frekans (Ön-Test)	Yüzde (Ön-Test)	Frekans (Son-Test)	Yüzde (Son-Test)
Üst SEG	Uyarırım	14	31.8	8	18.2
	Üzülürüm	8	18.2	5	11.3
	Öğretmene ya da aileme söylerim	6	13.6	15	34.1
	Kızırım, sinirlenirim	6	13.6	4	9.1

	Görmezden gelir, uzaklaşırım	5	11.4	8	18.2
	Karşılık veririm	5	11.4	4	9.1
	Toplam	44	100	44	100
Orta SEG	Kızarıyorum, sinirlenirim	8	33.3	2	8.3
	Karşılık veririm	6	25	2	8.3
	Öğretmenime ya da aileme söylerim	5	20.8	6	25
	Uyarırım	3	12.5	6	25
	Görmezden gelir, uzaklaşırım	1	4.2	6	25
	Üzülürüm	1	4.2	2	8.3
	Toplam	24	100	24	100
Alt SEG	Karşılık veririm	15	53.6	9	32.1
	Öğretmenime ya da aileme söylerim	5	17.8	9	32.1
	Uyarırım	3	10.7	2	7.2
	Üzülürüm	3	10.7	4	14.3
	Görmezden gelir, uzaklaşırım	1	3.6	3	10.7
	Kızarıyorum, sinirlenirim	1	3.6	1	3.6
	Toplam	28	100	28	100

Tablo 6’da görüldüğü üzere her üç sosyo-ekonomik grupta yer alan öğrencilerin zorbaca davranışlara nasıl tepki verdiklerine ilişkin ön-test ve son-test altı başlık altında toplanmıştır. Eğitim programı öncesi, alt SEG öğrencilerin 15’i (%53.6), orta SEG öğrencilerin 6’sı (%25), üst SEG öğrencilerin 5’i (%11.4), toplamda ise 26 (%27.1) öğrenci bana yapılan zorbaca davranışa aynı şekilde “Karşılık veririm” ifadesinde bulunmuşlardır. Eğitim programı sonrası ise alt SEG öğrencilerin 9’u (%32.1), orta SEG öğrencilerin 2’si (%8.33), üst SEG öğrencilerin 4’ü (%9.1), toplamda ise 15 (%15.6) öğrenci bana yapılan zorbaca davranışa aynı şekilde “Karşılık veririm” şeklinde ifade etmeye devam etmişlerdir. Toplam öğrenci sayıları baz alındığında %11.5 (11 öğrenci) azalma söz konusudur. Zorbalık karşısında zorbaya “Karşılık vermenin” doğru olmayan bir davranış olduğu düşünüldüğünde eğitim programı sonrasında, bu ifadeyi kullanan öğrenci sayısındaki azalma, eğitim programının etkili olduğunu göstermektedir. Üst SEG öğrencilerdeki azalmanın çok az olması ise dikkat çekicidir; ancak ön-test sonuçlarında da üst SEG öğrencilerin oranı çok düşüktür.

“Öğretmenime ya da aileme söylerim” test sonucu ise eğitim programı öncesinde, alt SEG öğrencilerin 5’i (%17.8), orta SEG öğrencilerin 5’i (%20.8), üst SEG öğrencilerin 6’sı (%13.6), toplamda ise 16 (%16.7) öğrenci tarafından zorbaca davranışa verilen tepki olarak ifade edilmiştir. Eğitim programı sonrası ise alt SEG öğrencilerin 9’u (%32.1), orta SEG öğrencilerin 6’sı (%25), üst SEG öğrencilerin 15’i (%34.1), toplamda ise 30 (%31.2) öğrenci, bu görüşü zorbaca davranışa verilen tepki olarak belirtmişlerdir. Toplam öğrenci sayılarına göre ön-test ve son-test verileri arasında %14.5 (14 öğrenci) artış görülmektedir. “Öğretmenime ya da aileme söylerim” davranışının zorbalık olaylarına karşı olumlu bir tepki olarak görülmesi, eğitim programının etkililiğini desteklemektedir. Alt ve üst SEG öğrencilerde istenilen düzeyde artış yaşanırken; orta SEG öğrencilerde artışın beklenen düzeyde olmaması dikkat çekicidir.

“Üzülürüm” test sonucu, eğitim programı öncesi, alt SEG öğrencilerin 3’ü (%10.7), orta SEG öğrencilerin 1’i (%4.2), üst SEG öğrencilerin 8’i (%18.2), toplamda ise 12 (%12.5) öğrenci tarafından zorbaca davranışa verilen tepki olarak ifade edilmiştir. Eğitim programı sonrası ise alt SEG öğrencilerin 4’ü (%14.3), orta SEG öğrencilerin 2’si (%8.33), üst SEG öğrencilerin 5’i (%11.3), toplamda ise 11 (%11.5) öğrenci, bu test sonucunu zorbaca davranışa verilen tepki olarak belirtmişlerdir. Toplam öğrenci

sayılarına göre ön-test ve son-test verileri arasında anlamlı bir değişiklik yoktur. Sadece bir öğrenci azalmıştır. “Üzülürüm” test sonucu, öğrencilerin duygularına yönelik bir görüş olması nedeniyle ön-test ve son-test arasında değişiklik olmaması beklenen bir sonuç olarak değerlendirilmektedir.

“Uyarırım” test sonucu, eğitim programı öncesi, alt SEG öğrencilerin 3’ü (%10.7), orta SEG öğrencilerin 3’ü (%12.5), üst SEG öğrencilerin 14’ü (%31.8), toplamda ise 20 (%20.8) öğrenci tarafından zorbaca davranışa verilen tepki olarak ifade edilmiştir. Eğitim programı sonrasında ise alt SEG öğrencilerin 2’si (%7.2), orta SEG öğrencilerin 6’sı (%25), üst SEG öğrencilerin 8’i (%18.2), toplamda ise 16 (%16.7) öğrenci, bu test sonucunu zorbaca davranışa verilen tepki olarak belirtmişlerdir. Toplam öğrenci sayılarına göre ön-test ve son-test verileri arasında %4.1 (4 öğrenci) azalma söz konusudur.

“Kızarıyorum, sinirlenirim” test sonucu, eğitim programı öncesi, alt SEG öğrencilerin 1’i (%3.6), orta SEG öğrencilerin 8’i (%33.3), üst SEG öğrencilerin 6’sı (%13.6), toplamda ise 15 (%15.6) öğrenci tarafından zorbaca davranışa verilen tepki olarak ifade edilmiştir. Eğitim programı sonrası ise alt SEG öğrencilerin 1’i (%3.6), orta SEG öğrencilerin 2’si (%8.33), üst SEG öğrencilerin 4’ü (%9.1), toplamda ise 7 (%7.3) öğrenci, bu test sonucunu zorbaca davranışa verilen tepki olarak belirtmişlerdir. Toplam öğrenci sayılarına göre ön-test ve son-test verileri arasında %8.3 (8 öğrenci) azalma söz konusudur. Zorbalık karşısında daha sakin tepki verilmesi gerektiği düşünülürse bu görüşe ait son-test sonucundaki azalma, eğitim programının etkisini desteklemektedir. Bu görüşteki azalmanın en çok orta SEG öğrenci grubunda olduğu görülmektedir.

Son test sonucu olan “Görmezden gelirim, ortamdaki uzaklaşırım” ise eğitim programı öncesi, alt SEG öğrencilerin 1’i (%3.6), orta SEG öğrencilerin 1’i (%4.2), üst SEG öğrencilerin 5’i (%11.4), toplamda ise 7 (%7.3) öğrenci tarafından zorbaca davranışa verilen tepki olarak ifade edilmiştir. Eğitim programı sonrasında ise alt SEG öğrencilerin 3’ü (%10.7), orta SEG öğrencilerin 6’sı (%25), üst SEG öğrencilerin 8’i (%18.2), toplamda ise 17 (%17.7) öğrenci, bu test sonucunu zorbaca davranışa verilen tepki olarak belirtmişlerdir. Toplam öğrenci sayılarına göre ön-test ve son-test verileri arasında %10.4 (10 öğrenci) artış görülmektedir. “Görmezden gelirim, ortamdaki uzaklaşırım” test sonucu, zorbalığa karşı verilmesi gereken doğru bir tepkidir. Bu test sonucundaki artış da eğitim programının etkililiğini desteklemektedir.

Akran zorbalığı farkındalık eğitim programı sonrasında “Karşılık veririm” ya da “Kızarıyorum, sinirlenirim” gibi doğru olmayan tepkilerde azalma; “Öğretmenime ya da aileme söylerim” ya da “Görmezden gelirim, ortamdaki uzaklaşırım” şeklindeki doğru tepkilerde artış gözlemlenmiştir.

4. Şiddetin Ne Zaman ve Nerede Olduğuna İlişkin Bulgular

Öğrencilerden akran zorbalığına ilişkin şiddetin nerede ve ne zaman olduğuna yönelik görüşlerini almak için yöneltilen “Öğrenciler daha çok nerelerde ve ne zaman birbirine şiddet uygulamaktadır?” şeklindeki açık uçlu anket sorusu iki başlık altında (nerede ve ne zaman) değerlendirilmiştir. Öğrencilerin nerelerde şiddete ya da zorbalığa uğradıklarına dair ön test sonuçları frekansları ve yüzdeleri ile birlikte Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Öğrencilerin Nerelerde Zorbalığa Uğradıklarına İlişkin Ön Test Sonuçları

Grup		Frekans	Yüzde
Üst SEG	Bahçede	17	38.7
	Sınıfta	14	31.8
	Mahallede	6	13.6
	Koridorda	4	9.1
	Tuvalette	3	6.8
	Toplam	44	100
Orta SEG	Bahçede	10	41.7
	Tuvalette	8	33.3
	Sınıfta	3	12.5
	Mahallede	2	8.3
	Koridorda	1	4.2
	Toplam	24	100
Alt SEG	Bahçede	16	57.1
	Sınıfta	8	28.6
	Koridorda	2	7.1
	Tuvalette	1	3.6
	Mahallede	1	3.6
	Toplam	28	100

Tablo 7’de görüldüğü üzere eğitim programı öncesi öğrencilerin ön-test verilerine göre alt SEG öğrencilerin 16’sı (%57.1), orta SEG öğrencilerin 10’u (%41.7), üst SEG öğrencilerin 17’si (%38.7), toplamda ise 43 (%44.8) öğrenci, şiddete ya da zorbaca davranışa “Bahçede” uğradıklarını belirtmişlerdir. “Sınıfta” görüşü ise alt SEG öğrencilerin 8’i (%28.6), orta SEG öğrencilerin 3’ü (%12.5), üst SEG öğrencilerin 14’ü (%31.8), toplamda ise 25 (%26) öğrenci tarafından zorbaca davranışın gerçekleştiği yer olarak ifade edilmiştir. “Koridorda” görüşü, alt SEG öğrencilerin 2’si (%7.1), orta SEG öğrencilerin 1’i (%4.2), üst SEG öğrencilerin 4’ü (%9.1), toplamda ise 7 (%7.3) öğrenci tarafından zorbaca davranışın gerçekleştiği yer olarak ifade edilmiştir. “Tuvalette” görüşü, alt SEG öğrencilerin 1’i (%3.6), orta SEG öğrencilerin 8’i (%33.3), üst SEG öğrencilerin 3’ü (%6.8), toplamda ise 12 (%12.5) öğrenci tarafından zorbaca davranışın gerçekleştiği yer olarak belirtilmiştir. “Mahallede” görüşü, alt SEG öğrencilerin 1’i (%3.6), orta SEG öğrencilerin 2’si (%8.3), üst SEG öğrencilerin 6’sı (%13.6), toplamda ise 9 (%9.4) öğrenci tarafından zorbaca davranışın gerçekleştiği yer olarak ifade edilmiştir. Öğrencilerin ne zaman zorbalığa uğradığına ilişkin görüşleri iki başlık altında toplanmıştır ve Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Öğrencilerin Ne Zaman Zorbaliğa Uğradığına İlişkin Son Test Sonuçları

Grup		Frekans	Yüzde
Üst SEG	Okula gelip giderken	26	59
	Teneffüste	18	41
	Toplam	44	100
Orta SEG	Okula gelip giderken	15	62.5
	Teneffüste	9	37.5
	Toplam	24	100
Alt SEG	Teneffüste	19	67.9
	Okula gelip giderken	9	32.1
	Toplam	28	100

Tablo 8’de görüldüğü üzere öğrenciler, zorbalığın gerçekleştiği zaman olarak okula gelip gidiş saatlerini ve teneffüsleri işaret etmişlerdir. Alt SEG öğrencilerin 9’u (%32.1), orta SEG öğrencilerin 15’i (%62.5), üst SEG öğrencilerin 26’sı (%59), toplamda ise 50 (%52.1) öğrenci, okula gelip giderken zorbaca davranışa uğradıklarını ifade etmişlerdir. “Teneffüste” görüşü ise alt SEG öğrencilerin 19’u (%67.9), orta SEG öğrencilerin 9’u (%37.5), üst SEG öğrencilerin 18’i (%41), toplamda ise 46 (%47.9) öğrenci tarafından zorbaca davranışın gerçekleştiği zaman olarak ifade edilmiştir.

Orta SEG ve üst SEG öğrencilerin çoğunluğu zorbalığın gerçekleştiği zaman olarak okula geliş gidiş saatlerini işaret ederken; alt SEG öğrencilerin çoğunluğu teneffüs saatlerinde zorbalığa uğradıklarını ifade etmişlerdir. Alt SEG öğrencilerin okula yakın çevrede ikamet ederken; orta ve üst SEG öğrencilerin okula biraz daha uzak yerlerden gelmelerinin okula geliş gidişlerde daha fazla zorbalığa maruz kalmalarına neden olduğu düşünülmektedir. Öğrencilerin şiddete ya da zorbaca davranışa maruz kaldıkları yer ve zaman eğitim programına göre değişmeyeceği için sadece ön-test sonuçları alınmıştır.

5. Öğrencilerin Zorbalığa Müdahalelerine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin zorbalığa müdahalelerine ilişkin ön-test sonuçları Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. Öğrencilerin Zorbalığa Müdahalelerine İlişkin Ön-Test Sonuçları

Grup		Frekans	Yüzde
Üst SEG	Öğretmenime söylerim	27	61.4
	Karşılık veririm	17	38.6
	Toplam	44	100
Orta SEG	Öğretmenime söylerim	16	66.7
	Karşılık veririm	8	33.3
	Toplam	24	100
Alt SEG	Öğretmenime söylerim	15	53.6
	Karşılık veririm	13	46.4
	Toplam	28	100

Tablo 9’da görüldüğü üzere tüm öğrenciler iki görüş belirtmişlerdir. Üst SEG öğrencilerin 27’si (%61.4); orta SEG öğrencilerin 16’sı (%66.7); alt SEG öğrencilerin 15’i (%53.6)“Öğretmenime söylerim” görüşünü belirtmişlerdir. Üst SEG öğrencilerin 17’si (%38.6); orta SEG öğrencilerin 8’i (%33.3); alt SEG öğrencilerin 13’ü (%46.4)“Karşılık veririm” görüşünü ifade etmişlerdir. Öğrencilerin zorbalığa nasıl müdahale edeceklerine dair son-test sonuçları ise Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10. Öğrencilerin Zorbalığa Müdahalelerine İlişkin Ön-Test Sonuçları

Grup		Frekans	Yüzde
Üst SEG	Zorbayı uzaklaştırırım	18	40.9
	Öğretmenime söylerim	17	38.6
	Zorbayı uyarırım	9	20.5
	Toplam	44	100
Orta SEG	Öğretmenime söylerim	16	66.7
	Zorbayı uyarırım	6	25
	Zorbayı uzaklaştırırım	2	8.3
	Toplam	24	100
Alt SEG	Öğretmenime söylerim	16	57.2
	Zorbayı uyarırım	6	21.4
	Karşılık veririm	6	21.4
	Toplam	28	100

Tablo 10’da görüldüğü üzere üst SEG öğrencilerin 18’i (%40.9) zorbayı uzaklaştırırım; 17’si (%38.6) öğretmenime söylerim; 9’u (%20.5) zorbayı uyarırım görüşlerini ifade etmişlerdir. Zorbalığa müdahalelerine ilişkin orta SEG öğrencilerin 16’sı (%66.7) öğretmenime söylerim; 6’sı (%25) zorbayı uyarırım; 2’si (%8.3) zorbayı uzaklaştırırım şeklinde görüş belirtmişlerdir. Alt SEG öğrencilerin de 16’sı (%57.2) öğretmenime söylerim; 6’sı (%21.4) zorbayı uyarırım ve yine 6’sı (%21.4) karşılık veririm şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Ön-test sonuçlarında da zorbalığa “Karşılık vererek” müdahalede bulunacağını belirten öğrencilerin son-test sonuçlarında zorbalığa beklenen ve istenilen şekilde müdahalede bulunacaklarını beyan etmeleri, eğitim programının zorbalığa müdahale yöntemlerinde etkili olduğunu desteklemektedir. Üst ve orta SEG öğrencilerin hiçbiri karşılık vererek müdahalede bulunacağını ifade etmezken; alt SEG öğrencilerde de “Karşılık veririm” şeklinde görüş belirten öğrenci sayısı dikkat çekecek oranda azalmıştır.

6. Okullarda Şiddet Uygulama Nedenlerine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin okullarda şiddet uygulama nedenlerine ilişkin ön-test sonuçları dört başlık altında toplanarak frekansları ve yüzdeleri ile birlikte Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11. Öğrencilerin Okullarda Şiddet Uygulama Nedenlerine İlişkin Ön-Test Sonuçları

Grup		Frekans	Yüzde
Üst SEG	Oyun sırasında tartışma	17	38.6
	Alay etme, dalga geçme, kötü söz	15	34.1
	Nedensiz yere itme, çekme vb.	8	18.2
	Kıskançlık, sevgi ve saygı duymama	4	9.1
	Toplam	44	100
Orta SEG	Oyun sırasında tartışma	14	58.3
	Kıskançlık, sevgi ve saygı duymama	5	20.8
	Nedensiz yere itme, çekme vb.	4	16.7
	Alay etme, dalga geçme, kötü söz	1	4.2
	Toplam	24	100
Alt SEG	Oyun sırasında tartışma	14	50
	Nedensiz yere itme, çekme vb.	8	28.6
	Alay etme, dalga geçme, kötü söz	5	17.8
	Kıskançlık, sevgi ve saygı duymama	1	3.6
	Toplam	28	100

Tablo 11’de görüldüğü üzere öğrencilerin, okullarda birbirlerine şiddet uygulamalarının nedenleri, dört başlık altında toplanmıştır. Öğrencilerle yapılan ön-test sonuçlarında şiddetin en büyük nedeni olarak oyun sırasında yaşanan tartışmalar gösterilirken; bu görüşü, alay etme, dalga geçme, lakap takma, kötü söz gibi sözel şiddet unsurları takip etmiştir. Nedensiz yere, itme, çekme, çelme takma, omuz atma, saç veya kulak çekme vb. davranışlarla sözel şiddet unsurları birbirine yakın oranlardadır. Kıskançlık, saygısızlık gibi davranışlar ise en düşük orana sahiptir. Kıskançlık görüşünde öğrencilerin en çok beyan ettikleri husus akademik kıskançlıktır. Öğrencilerin beyanlarına göre akademik olarak başarısız öğrenciler, başarılı öğrencileri kıskanarak zorbalık ve şiddeti tercih etmektedirler.

“Oyun sırasında tartışma” görüşü, alt SEG öğrencilerin 14’ü (%50), orta SEG öğrencilerin 14’ü (%58.3), üst SEG öğrencilerin 17’si (%38.6), toplamda ise 45 (%46.9) öğrenci tarafından okullarda yaşanan şiddete neden olarak gösterilmiştir. Bu test sonucunun üst SEG öğrenciler tarafından ortalamanın altında bir oranla ifade edilmiş olması dikkat çekicidir.

“Alay etme, dalga geçme, kötü söz” görüşü, alt SEG öğrencilerin 5’i (%17.8), orta SEG öğrencilerin 1’i (%4.2), üst SEG öğrencilerin 15’i (%34.1), toplamda ise 21 (%21.9) öğrenci tarafından okullarda yaşanan şiddetin nedeni olarak belirtilmiştir. Bu test sonucunu, üst SEG öğrenciler ortalamanın üzerinde, orta SEG öğrenciler de ortalamanın çok altında bir oranla ifade etmişlerdir.

“Nedensiz yere, itme, çekme” görüşü, alt SEG öğrencilerin 8’i (%28.6), orta SEG öğrencilerin 4’ü (%16.7), üst SEG öğrencilerin 8’i (%18.2), toplamda ise 20 (%20.8) öğrenci tarafından okullarda yaşanan şiddete neden olarak gösterilmiştir. Bu test sonucunu, Orta SEG öğrenciler ortalamasının altında beyan etmişlerdir.

“Kıskançlık, saygısızlık” görüşü ise alt SEG öğrencilerin 1’i (%3.6), orta SEG öğrencilerin 5’i (%20.8), üst SEG öğrencilerin 4’ü (%9.1), toplamda ise 10 (%10.4) öğrenci tarafından okullarda yaşanan şiddetin nedeni olarak belirtilmiştir. “Kıskançlık, saygısızlık” görüşünün, alt SEG öğrenciler tarafından ortalamasının altında; orta SEG öğrenciler tarafından ise ortalamasının çok üzerinde bir oranla ifade edildiği görülmektedir. Öğrencilerin okullarında birbirlerine şiddet uygulamalarının nedenlerine ilişkin son-test sonuçları ise Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12. Öğrencilerin Okullarda Şiddet Uygulama Nedenlerine İlişkin Son-Test Sonuçları

Grup		Frekans	Yüzde
Üst SEG	Nedensiz yere itme, çekme vb.	19	43.1
	Oyun sırasında tartışma	9	20.5
	Kıskançlık, sevgi ve saygı duymama	9	20.5
	Alay etme, dalga geçme, kötü söz	7	15.9
	Toplam	44	100
Orta SEG	Oyun sırasında tartışma	9	37.5
	Nedensiz yere itme, çekme vb.	8	33.3
	Kıskançlık, sevgi ve saygı duymama	6	25
	Alay etme, dalga geçme, kötü söz	1	4.2
	Toplam	24	100
Alt SEG	Oyun sırasında tartışma	11	39.3
	Nedensiz yere itme, çekme vb.	7	25
	Alay etme, dalga geçme, kötü söz	7	25
	Kıskançlık, sevgi ve saygı duymama	3	10.7
	Toplam	28	100

Tablo 12’de görüldüğü üzere öğrencilerin, okullarda birbirlerine şiddet uygulamalarının nedenleri ön-test sonuçlarına göre değişiklik göstermiştir. Öğrenciler eğitim programı sonrası şiddete neden olan ilk etkeni, nedensiz yere, itme, çekme, çelme takma, saç ya da kulak çekme gibi fiziksel temaslar olarak gösterirken; bu test sonucunu, oyun sırasında tartışma takip etmiştir. Kıskançlık ve saygısızlık ile alay etme, dalga geçme, iftira atma, kötü söz gibi sözel unsurlar daha az şiddetin nedeni olarak gösterilmiştir.

“Nedensiz yere, itme, çekme” görüşü, alt SEG öğrencilerin 7’si (%25), orta SEG öğrencilerin 8’i (%33.3), üst SEG öğrencilerin 19’u (%43.1), toplamda ise 34 (%35.4) öğrenci tarafından okullarda yaşanan şiddete neden olarak gösterilmiştir. Bu görüş, alt SEG öğrenciler tarafından ortalamasının altında; üst SEG öğrenciler tarafından ortalamasının üzerinde bir oranda ifade edilmiştir.

“Oyun sırasında tartışma” görüşü, alt SEG öğrencilerin 11’i (%39.3), orta SEG öğrencilerin 9’u (%37.5), üst SEG öğrencilerin 9’u (%20.5), toplamda ise 29 (%30.2) öğrenci tarafından okullarda yaşanan şiddetin nedeni olarak ifade edilmiştir. Bu görüş, alt SEG ve orta SEG öğrenciler tarafından ortalamasının üstünde; üst SEG öğrenciler tarafından ortalamasının altında bir oranda şiddetin nedeni olarak görülmüştür.

“Kıskançlık, saygısızlık” görüşü, alt SEG öğrencilerin 3’ü (%10.7), orta SEG öğrencilerin 6’sı (%25), üst SEG öğrencilerin 9’u (%20.5), toplamda ise 18 (%18.8) öğrenci tarafından okullarda yaşanan şiddete

neden olarak gösterilmiştir. Bu görüş, alt SEG öğrenciler tarafından ortalamanın altında; orta SEG ve üst SEG öğrenciler tarafından ortalamanın üstünde bir oranda şiddetin nedeni olarak görülmüştür.

“Alay etme, dalga geçme, kötü söz” gibi sözel davranışlar ise alt SEG öğrencilerin 7’si (%25), orta SEG öğrencilerin 1’i (%4.2), üst SEG öğrencilerin 7’si (%15.9), toplamda ise 15 (%15.6) öğrenci tarafından okullarda yaşanan şiddetin nedeni olarak ifade edilmiştir. Hem “Kıskançlık, saygısızlık” hem de “Alay etme, dalga geçme, kötü söz” görüşleri eğitim programı sonrasında, öğrencilerin okullarda yaşanan şiddetin nedeni olarak daha az ifade edilen görüşlerdir.

“Oyun sırasında tartışma” görüşü, eğitim programı öncesi 45 öğrenci tarafından; eğitim programı sonrası ise 29 öğrenci tarafından öğrencilerin okullarda birbirine şiddet uygulama nedeni olarak belirtilmiştir. “Alay etme, dalga geçme, kötü söz” görüşü, eğitim programı öncesi 21, eğitim programı sonrası 15 öğrenci tarafından okullardaki şiddete neden olarak gösterilmiştir. “Nedensiz yere, itme, çekme”, eğitim programı öncesi 20, eğitim programı sonrası 34 öğrenci tarafından okullarda öğrenciler arasında yaşanan şiddetin nedeni olarak ifade edilmiştir. “Kıskançlık, saygısızlık” görüşü ise eğitim programı öncesi 10, eğitim programı sonrası 18 öğrenci tarafından şiddete neden olarak gösterilmiştir. Öğrencilerin ön-test sonuçları ile son-test sonuçları arasındaki bu farkın temel nedeni öğrencilerin eğitim programı öncesi şiddet tanımlamalarıdır. Öğrenciler, akran zorbalığı farkındalık eğitim programı öncesi kasıtlı ya da kasıtsız, bilerek ya da yanlışlıkla her türlü fiziksel teması şiddet olarak değerlendirmekteydiler. Eğitim programı sonrası ise hangi davranışın tamamen kasıtsız, yanlışlıkla yapıldığını, hangi davranışın ise şiddet ya da zorbalık olduğunu ayırt edebildiklerinden dolayı bu farkın oluştuğu düşünülmektedir. Oyun sırasında yaşanan anlık tartışmalar, öğrencilerin çoğu tarafından eğitim programı öncesinde zorbalık ya da şiddetin nedeni olarak görülürken; eğitim programı sonrasında zorbalığın süreklilik ilkesi gereği daha az öğrenci tarafından ifade edilmiştir. Öğrencilerin eğitim programı sonrasındaki görüşleri, eğitim programı sonrası zorbalık ve şiddeti daha doğru anlamlandırdıklarının göstergesi olarak düşünülmektedir.

7. Öğretmenlerin Şiddete Müdahalelerine İlişkin Bulgular

“Öğretmenleriniz okulda yaşanan şiddet olaylarına ne tür müdahalelerde bulunuyorlar?” şeklindeki açık uçlu anket sorusunun test sonuçları, üç sosyo- ekonomik gruptaki öğrenciler tarafından farklı başlıklar altında ifade edilmiştir. Üst SEG öğrencilerin test sonuçları, beş başlık altında; orta SEG öğrencilerin test sonuçları, üç başlık altında; alt SEG öğrencilerin test sonuçları, iki başlık altında toplanmış, ön-test ve son-test sonuçları tek tablo halinde, frekans ve yüzdeleri ile birlikte Tablo 13’te gösterilmiştir.

Tablo 13. Öğretmenlerin Zorbalığa Müdahalelerine İlişkin Öğrencilerin Ön-Test ve Son-Test Sonuçları

Grup		Frekans (Ön-Test)	Yüzde (Ön-Test)	Frekans (Son-Test)	Yüzde (Son-Test)
Üst SEG	Uyarıyor	22	50	16	36.4
	Kızıyor, ceza veriyor	11	25	18	40.9
	Dinleyip, özür diletiyor	5	11.4	4	9.1
	Nasihat ediyor	4	9.1	4	9.1
	Nedenini öğrenmeye çalışıyor	2	4.5	2	4.5
	Toplam	44	100	44	100
Orta SEG	Kızıyor, ceza veriyor	12	50	7	29.2

	Uyarıyor	10	41.7	14	58.3
	Aileleriyle görüşüyor	2	8.3	3	12.5
	Toplam	24	100	24	100
Alt SEG	Uyarıyor	15	53.6	14	50
	Kızıyor, ceza veriyor	13	46.4	14	50
	Toplam	28	100	28	100

Tablo 13'te görüldüğü üzere öğrencilerin ön-test sonuçları ile son-test sonuçları değişmemiş; ancak frekans ve yüzdeleri değişmiştir. Öğretmenlerin uyararak müdahalede bulunduğunu belirten üst SEG öğrenciler eğitim programı öncesinde, 22 (%50) iken; eğitim programı sonrasında, 16 (%36.4) öğrencidir. Kızarak, ceza vererek müdahalede bulunduğu belirten üst SEG öğrenci, eğitim programı öncesinde 11 (%25), eğitim programı sonrasında, 18'dir (%40.9). Öğretmenlerin önce olayı dinleyip sonra birbirlerinden özür dilediğini belirten üst SEG öğrenci sayısı, eğitim programı öncesinde, 5 (%11.4), eğitim programı sonrasında, 4'tür (%9.1). Nasihat ederek müdahalede bulunduğunu belirten üst SEG öğrenci sayısı eğitim programı öncesinde de sonrasında da 4'tür (%9.1). Öğretmenlerin önce şiddetin nedenini öğrenmeye çalıştığını belirten hem eğitim programı öncesinde hem de eğitim programı sonrasında, 2 (%4.5) öğrenci bulunmaktadır.

“Öğretmenleriniz okulda yaşanan şiddet olaylarına ne tür müdahalelerde bulunuyorlar?” sorusuna ait orta SEG öğrencilerinin test sonuçları üç başlık altında toplanmıştır. Orta SEG’te yer alan öğrencilerin ön-test ve son-test sonuçlarının analizine göre öğrenciler, tıpkı üst SEG öğrenciler gibi öğretmenlerin daha çok uyararak, kızarak veya ceza vererek şiddete müdahalede bulduklarını belirtmişlerdir. Kızarak, ceza vererek müdahalede bulunduğu belirten orta SEG öğrenci sayısı, eğitim programı öncesinde, 12 (%50), eğitim programı sonrasında, 7'dir (%29.2). Öğretmenlerin uyararak müdahalede bulunduğunu belirten orta SEG öğrenciler eğitim programı öncesinde, 10 (%41.7) iken; eğitim programı sonrasında ise 14'tür (%58.3). Aileleriyle görüşerek müdahalede bulunuyor diyen orta SEG öğrenci sayısı ise, eğitim programı öncesinde, 2 (%8.3), eğitim programı sonrasında, 3'tür (%12.5).

Alt SEG öğrencilerinin test sonuçları ise iki başlık altında toplanmıştır. Alt SEG’te yer alan öğrencilerin ön-test ve son-test sonuçlarının analizine göre öğrenciler, orta SEG ve üst SEG öğrenciler gibi öğretmenlerin daha çok uyararak, kızarak veya ceza vererek şiddete müdahalede bulduklarını belirtmişlerdir. Kızarak, ceza vererek müdahalede bulunduğunu belirten alt SEG öğrenci sayısı, eğitim programı öncesinde, 13 (%46.4), eğitim programı sonrasında, 14'tür (%50). Öğretmenlerin uyararak müdahalede bulunduğunu belirten alt SEG öğrenciler, eğitim programı öncesinde, 15 (%53.6) iken; eğitim programı sonrasında ise 14 (%50) öğrencidir.

Üst SEG’un test sonuçları daha çok başlık altında toplanabilmekte iken; orta ve özellikle alt SEG’un test sonuçları daha dar kapsamdadır. Öğrencilerin muhakeme gücü ile de ilişkili olan bu durum; aslında sosyo-ekonomik düzeye göre öğretmenlerin şiddete yaklaşımlarını da göstermektedir. Ayrıca eğitim programı öncesi ve sonrası test sonuçları arasındaki benzerlik, sekiz oturumluk eğitim programı süresinde öğrencilerin, öğretmenlerinin zorbalığa müdahalelerine çok da şahit olmadıklarını ya da öğretmenlerin zorbalığa müdahale yöntemlerinde çok da değişiklik olmadığını göstermektedir.

Öğretmenlerin zorbalığa müdahale yöntemleri, eğitim programından bağımsız olduğu için, eğitim programının müdahale yöntemleri üzerindeki etkisini değerlendirmeye alınmamıştır.

8. Şiddetin Azaltılması İçin Alınabilecek Önlemlere İlişkin Bulgular

Öğrencilere yöneltilen “Okullarda yaşanan şiddet olaylarının azaltılması için ne gibi önlemler alınabilir?” şeklindeki açık uçlu anket sorusuna ilişkin ön-test sonuçları frekansları ve yüzdeleri ile birlikte Tablo 14’te sunulmuştur.

Tablo 14. Öğrencilerin Şiddetin Azaltılmasına Yönelik Önlemlere İlişkin Ön-Test Sonuçları

Grup		Frekans	Yüzde
Üst SEG	Saygılı, anlayışlı olunmalı	17	38.6
	Zorba uyarılmalı	12	27.3
	Afiş/broşür/slogan hazırlanmalı	9	20.5
	Aileleriyle görüşülmeli	4	9.1
	Güvenli oyunlar oynanmalı	2	4.5
	Toplam	44	100
Orta SEG	Saygılı, anlayışlı olunmalı	17	70.8
	Kızılmalı, ceza verilmeli	4	16.7
	Nöbetçi öğretmen sayısı artırılmalı	2	8.3
	Kamera sayısı artırılmalı	1	4.2
	Toplam	24	100
Alt SEG	İyi geçinilmeli	16	57.2
	Kızılmalı, ceza verilmeli	9	32.1
	Nöbetçi öğretmen sayısı artırılmalı	3	10.7
	Toplam	28	100

Tablo 14’te görüldüğü üzere öğrencilerin ön-test sonuçları sosyo-ekonomik düzeye göre farklılık göstermektedir. Öğrencilerin, okullarda şiddetin azaltılmasına yönelik eğitim programı sonrası son-test sonuçları frekans ve yüzdeleri ile birlikte Tablo 15’te sunulmuştur.

Tablo 15. Öğrencilerin Şiddetin Azaltılmasına Yönelik Önlemlere İlişkin Son-Test Sonuçları

Grup		Frekans	Yüzde
Üst SEG	Saygılı, anlayışlı olunmalı	14	31.8
	Afiş/broşür/slogan hazırlanmalı	12	27.3
	Seminerler düzenlenmeli	10	22.7
	Aileleriyle görüşülmeli	4	9.1
	Zorba uyarılmalı	4	9.1
	Toplam	44	100
Orta SEG	Saygılı, anlayışlı olunmalı	18	75
	Kızılmalı, ceza verilmeli	2	8.3
	Nöbetçi öğretmen sayısı artırılmalı	2	8.3
	Kamera sayısı artırılmalı	2	8.3
	Toplam	24	100
Alt SEG	İyi geçinilmeli	15	53.6
	Kızılmalı, ceza verilmeli	6	21.4
	Zorba uyarılmalı	5	17.9
	Nöbetçi öğretmen sayısı artırılmalı	2	7.1
	Toplam	28	100

Tablo 15’te görüldüğü üzere üst SEG’ta yer alan öğrencilerin test sonuçları, eğitim programı öncesi için de sonrası için de beş başlık altında toplanmıştır. Ancak ön-test sonuçlarında 2 (%4.5) öğrenci tarafından ifade edilen “Güvenli oyunlar oynanmalı”, son-test sonuçlarında ifade edilmemiştir. Son-test sonuçlarında 10 (%22.7) öğrenci

tarafından beyan edilen “Seminerler düzenlenmeli”, ön-test sonuçlarında hiçbir öğrenci tarafından ifade edilmemiştir.

“Saygılı, anlayışlı olunmalı” test sonucu eğitim programı öncesi, 17 (%38.6), eğitim programı sonrası, 14 (%31.8) öğrenci tarafından okullarda şiddetin azaltılmasında alınacak önlem olarak belirtilmiştir. Şiddeti uygulayan öğrenci uyarılmalı görüşünü savunan, eğitim programı öncesi, 12 (%27.3), eğitim programı sonrası, 4 (%9.1) öğrencidir. Sadece üst SEG öğrenciler tarafından ifade edilen “Afiş/broşür/slogan hazırlanmalı” test sonucu, eğitim programı öncesi 9 (%20.5), eğitim programı sonrası 12 (%27.3) öğrenci tarafından belirtilmiştir. Aileleriyle görüşülmeli şeklinde görüş belirten öğrenci sayısı ise eğitim programı öncesinde de sonrasında da, 4’tür (%9.1). Her üç sosyo-ekonomik gruptaki öğrencilere de akran zorbalığı farkındalık eğitim programı öncesi, görüşleri alınırken zorbalıkla ilgili herhangi bir bilgi verilmemiş olmasına rağmen; afiş/broşür/slogan hazırlama gibi çok doğru bir ifadenin sadece üst SEG öğrenciler tarafından ifade edilmiş olması dikkat çekicidir. Ayrıca eğitim programı sonrası ifade edilen “Seminerler düzenlenmeli” test sonucunun da sadece üst sosyo-ekonomik grup tarafından dile getirilmiş olması sosyo-ekonomik gruplar arasındaki farkın kanıtı olarak değerlendirilmektedir.

Orta SEG’ta yer alan öğrencilerin büyük bir bölümü okullarda şiddetin azaltılması için alınacak en temel önlemin, birbirlerine karşı saygılı, hoşgörülü, anlayışlı ve nezaket kuralları içerisinde davranmak olduğunu belirtmişlerdir. Alt SEG öğrencilerin “İyi geçinilmeli” diye ifade ettiği bu test sonucu; orta SEG öğrenciler tarafından daha da çeşitlendirilmiş ve daha güzel ifadelerle beyan edilmiştir. “Saygılı, anlayışlı olunmalı” test sonucu eğitim programı öncesi, 17 (%70.8), eğitim programı sonrası, 18 (%75) öğrenci tarafından okullarda şiddetin azaltılmasında alınacak önlem olarak ifade edilmiştir. Şiddeti uygulayan öğrenciye kızılmalı, ceza verilmeli görüşünü savunan, eğitim programı öncesi, 4 (%16.7), eğitim programı sonrası, 2 (%8.3) öğrencidir. Nöbetçi öğretmen sayısı artırılmalı şeklinde görüş belirten öğrenci sayısı ise eğitim programı öncesi de eğitim programı sonrası da, 2’dir (%8.3). “Kamera sayısı artırılmalı” şeklinde görüş beyan eden orta SEG öğrenci sayısı, eğitim programı öncesi, 1 (%4.2), eğitim programı sonrası ise 2’dir (%8.3).

Alt SEG’ta yer alan öğrencilerin ön-test sonuçları üç başlık altında toplanırken; son-test sonuçları dört başlık altında toplanmıştır. Alt SEG öğrencilerin hiçbirinin ön-test sonuçlarında beyan etmediği “Zorba uyarılmalı”, son-test sonuçlarında 5 (%17.9) öğrenci tarafından şiddetin azaltılması için alınacak önlemlerden biri olarak gösterilmiştir. “İyi geçinilmeli” test sonucu eğitim programı öncesi, 16 (%57.2), eğitim programı sonrası, 15 (%53.6) öğrenci tarafından okullarda şiddetin azaltılmasında alınacak önlem olarak ifade edilmiştir. Bu görüşün “İyi geçinilmeli” şeklinde belirtilmesinin nedeni, bu düşüncüyü dile getiren öğrencilerin tamamının bu ifadeyi kullanmasından kaynaklanmaktadır. Şiddeti uygulayan öğrenciye kızılmalı, ceza verilmeli görüşünü savunan, eğitim programı öncesi, 9 (%32.1), eğitim programı sonrası, 6 (%21.4) öğrencidir. Nöbetçi öğretmen sayısı artırılmalı şeklinde görüş belirten öğrenci sayısı ise eğitim programı öncesi, 3 (%10.7), eğitim programı sonrası, 2’dir (%7.1).

Orta sosyo-ekonomik gruptaki öğrencilerin ifadeleri, alt sosyo-ekonomik gruptaki öğrencilerden daha çeşitli ve daha doğru ifadelerdir; ancak onlar da tıpkı alt sosyo-ekonomik gruptaki öğrenciler gibi görüşlerini sadece birkaç kelime ile ifade etmişlerdir. Oysa üst sosyo-ekonomik grupta yer alan öğrencilerin hem eğitim programı öncesi hem de eğitim programı sonrası zorbalığı önlemeye ya da azaltmaya yönelik ifadeleri dikkat çekicidir. Ayrıca eğitim programı öncesi, “Zorba uyarılmalı” ifadesini kullanan öğrenci sayısındaki azalma ve “Seminer düzenlenmeli”, “Afiş/broşür hazırlanmalı” ifadelerini kullanan öğrenci sayısındaki artış, eğitim programının etkili olduğunu göstermektedir. Araştırmacı tarafından hazırlanan açık uçlu anket formunun son sorusunun, üst sosyo-ekonomik grubun diğer gruplardan çok daha fazla ön plana çıktığı bir soru olduğu görülmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, okullarda yaşanan akran zorbalığının en aza indirilmesine yönelik akran zorbalığı eğitim programının ilkokul 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin görüşlerine etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Öğrenciler, zorbalığı, ön test sonucuna göre kötü sözler-kötü şeyler, lakap takmak-alay etmek, kavga etmek, dövmek, zarar vermek ve tehdit etmek olarak, son test sonucunda ise süreklilik, güç dengesizliği, kasıt, kötü şeyler-sözler, zorlamak, şiddet olarak tanımlamışlardır. Sonuçlara göre akran zorbalığı eğitim programının etkili olduğu söylenebilir. Şahin'in (2009) araştırma bulgularına göre araştırmaya katılanların öğretmenlerin büyük bir kısmı zorbalık kavramını kaba kuvvet, hakkını şiddetle aramak olarak tanımlamaktadırlar. Sarı ve Pürsün' ün (2019) öğretmen ve öğrencilerin akran zorbalığı hakkındaki görüşlerinde akran zorbalığını; şiddet, kabul etmeme, rahatsız etme ve baskı yapma biçiminde tanımlanmıştır. Arseneault' un (2018), araştırma makalesinin sonuçlarına göre çocuk ve ergenlerin zorbalık, şimdiye kadar var olan kanıtlara dayanarak, fiziksel kötü muamele ve ihmalin yanı sıra çocuklukta istismarın başka bir şekli olarak düşünülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Olweus (1997) zorbalığın tanımı ilk olarak , tanımlamış ve güç dengesizliği, süreklilik ve kasıt gibi üç özelliğinin bulunması gerektiğini belirtmiştir. Yapılan bu çalışmada öğrencilerin, akran zorbalığı farkındalık eğitimi sonrası yapılan test sonuçlarına göre zorbalığı doğru bir şekilde tanımlayabildikleri görülmüştür.

Öğrenciler okullarda yaşanan şiddet türlerine ilişkin ön test sonuçlarında kavga etmek, dalga geçmek ve kötü sözler söylemek olarak belirttikleri, son görüşlerinde ise, fiziksel, sözel, doğrudan, dolaylı şiddet, kavga etmek olarak belirtmişlerdir. Öğrencilerle yapılan akran zorbalığı farkındalık eğitim programı sonrası, son-test sonuçlarında okullarında yaşanan şiddet türlerini alanyazındaki ifadelerle fiziksel, sözel, sosyal, duygusal ya da doğrudan, dolaylı şeklinde ifade etmişlerdir. Öğrenciler okulda, kavga, dövme, tartışma gibi şiddet türlerinin gerçekleştiğini; fiziksel şiddet, sözel şiddet ve duygusal şiddet olaylarının yaşandığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin eğitim programı öncesi ve sonrası test sonuçları bir arada değerlendirildiğinde; öğrencilerin yarısından çoğunun fiziksel şiddete maruz kaldığı görülmektedir. Fiziksel şiddeti, sözel şiddet ve duygusal şiddet izlemektedir. Atış-Akyol, Yıldız ve Akman (2017) ve Özgür, Yörükoğlu ve Baysan-Arabacı (2011) çalışmalarında, öğrencilerin okullarında en çok fiziksel şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu çalışmalar araştırmanın bulgularını desteklemektedir. Nasheeda, Hassan & Hassan' nin (2017) Maldivler'de ergenler üzerinde 460 anket uygulayarak gerçekleştirdikleri araştırmaya göre sözlü zorbalığın erkekler ve kızlar arasında en yaygın zorbalık türü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kartal ve Bilgin' in (2009) çalışması da öğrencilerin en fazla sözel zorbalığa maruz kaldığını göstermektedir. Çankaya (2011), Çarkıt ve Bacanlı (2020) ve Yalçıntaş-Sezgin (2018), öğrencilerin okullarında hem fiziksel zorbalığa hem de sözel zorbalığa maruz kaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu araştırmaların sonucuna göre zorbalığın en yaygın iki biçiminin "lakap takma" ve "vurma ve tekmeleme" olduğu görülmektedir. Erkek zorbalılar daha çok doğrudan fiziksel zorbalık yaparken; kızlar dolaylı olarak zorbalık yapmaktadır. Çinkır ve Kepenekçi (2003), Hoşgörür ve Orhan (2017) ve Hakan (2011), yaptıkları çalışmalarda fiziksel, sözel, duygusal tüm şiddet türlerinin okullarda çeşitli davranışlarla yer aldığı sonucuna ulaşmışlardır.

Öğrenciler, zorbaca davranışla karşılaştıklarında verdikleri tepki hakkında ön test sonucuna göre, vurma, dövme, dalga geçme, alay etme şeklinde karşılık verdiklerini, son test sonuçlarına göre ise, karşılık veririm, öğretmenime ya da aileme söylerim, üzülürüm, uyarırım, kızarım, sinirlenirim, görmezden gelirim, ortamdan uzaklaşırım şeklinde tepki verdiklerini/vereceklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerle eğitim programı öncesi yapılan ön-testlerde kendilerine yapılan zorbaca davranışı gerçekleştiren zorbayı uyaracaklarını ifade etmişlerdir. Son-testler de ise zorbaca davranışla karşılaştıklarında öğretmenlerine ya da ailelerine söyleyeceklerini beyan etmişlerdir. Zorbalığı görmezden gelirim ve ortamdan uzaklaşırım şeklinde görüş belirten öğrenci sayısındaki artış ise dikkat çekicidir. Çünkü görmezden gelmek ya da ortamdan uzaklaşmak, zorbalıkla mücadelede doğru yapılan davranışlardandır. Burnukara ve Uçanok (2012) tarafından yapılan çalışmada, akran zorbalığı ile mücadelede kızların başkalarından yardım isteme gibi sosyal destek arama davranışlarını tercih ettikleri, erkeklerin ise direnme, devamsızlık ve kaçınma davranışları gibi dışsal davranışları tercih ettikleri görülmüştür. Zorba statüsünde yer alan ergenler karşı koyarak mücadele etmeyi ve okuldan uzak durmayı, kurban statüsündeki ergenler ise birine anlatmayı ve bu davranışları yapanlardan uzak durmayı daha çok tercih etmişlerdir. Kartal ve Bilgin (2009) çalışmasında ise zorbalığa uğrayan öğrenciler zorbalığa uğradığını en yüksek oranda (% 40,9) “bir arkadaşına anlatma” seçeneği ile ifade etmişlerdir. Kartal ve Bilgin (2009) aksine Smith ve Shu, (2000) tarafından yapılan çalışmada kurbanların %30’unun zorbalığı kimseye söylemediği görülmektedir. Lynn-Hawkins, Pepler ve Craig (2001) tarafından öğrencilerin zorbalığa nasıl tepki verdiklerine ilişkin yapılan detaylı araştırmada, okul oyun alanlarında doğal gözlemler kullanarak zorbalığa akran müdahalesi incelenmiştir. Örneklem, 1-6. sınıflardaki zorbalığa müdahale ettiği gözlemlenen 58 çocuğu (37 erkek ve 21 kız) içermektedir. Zorbalık olaylarının %88’i sırasında kurbanların akranları vardır ve %19’una müdahale etmişlerdir. Olayların %47’sinde ise akranlar saldırgan bir şekilde müdahalede bulunmuşlardır. Müdahalelerin çoğunluğu (%57) zorbalığı durdurmada etkili olmuştur. Zorba ve kurbanın erkek olduğu durumlarda erkeklerin; zorba ve kurbanın kız olduğu durumlarda ise yine erkeklerin müdahale ettiği görülmüştür. Stockdale vd. (2002) ve Kartal’ a (2008) göre ise öğrenciler zorbalık yaygınlığını anne babalara veya öğretmenlere daha fazla bildirme eğilimindedirler. İlgili araştırmalar, yapılan çalışmadaki öğrenci görüşlerini desteklemektedir.

Şiddetin ne zaman ve nerede olduğuna ilişkin görüşlerinin sonuçlarına göre ise öğrenciler, bahçede, sınıfta, mahallede, koridorda, tuvalette şiddetin gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Zaman olarak ise okula gidip gelirken ve teneffüste zorbalığın gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Yapılan bazı araştırmalarda öğrenciler şiddetin; sınıf, okul bahçesi ve koridor gibi okul bölümleri içerisinde gerçekleştiğini belirtmişlerdir (Başar ve Çetin, 2013; Bentley ve Li, 1996; Çınkır ve Kepenekçi, 2003; Kartal, 2008; Kartal ve Bilgin, 2009; Özgür vd., 2011; Yalçıntaş-Sezgin, 2017). Burnukara ve Uçanok (2012) ise öğrencilerin zorbalıkla hem okul içinde hem de okul dışında karşılaştıkları sonucuna ulaşmışlardır. Zorbalık ve şiddetin nerelerde gerçekleştiğine dair en kapsamlı çalışma ise Satan (2006) tarafından gerçekleştirilmiştir. Satan (2006), öğrencilerin, özel okulda, %20,6 okul koridorunda ve %49.1 sınıfta; resmi okullarda ise %39,3’ü okul bahçesi, %15,6’si okul yolu ve %8,7’si tuvalette zorbaca davranışlara maruz kaldıkları sonucuna ulaşmıştır. Bu bulgular doğrultusunda okul türüne göre zorbalık

davranışlarının görüldüğü yerlerin farklı olduğu söylenebilir. İlgili araştırmalar, yapılan çalışmanın bulgularını desteklemektedir.

Öğrencilerin okulda birbirlerine şiddet uygulama nedenleri arasında ön test sonucuna göre, oyun sırasında tartışma, alay etme, dalga geçme, kötü söz kullanmayı; nedensiz yere, itme, çekme, kıskançlık sevgi saygı göstermeme olarak belirtmişlerdir. Öğrenciler eğitim programı sonrası şiddete neden olan ilk etkeni, nedensiz yere, itme, çekme, çelme takma, saç ya da kulak çekme gibi fiziksel temaslar olarak gösterirken; bu temayı oyun sırasında tartışma takip etmiştir. Kıskançlık ve saygısızlık ile alay etme, dalga geçme, iftira atma, kötü söz gibi sözel unsurlar daha az şiddetin nedeni olarak gösterilmiştir. Öğrencilerin ön görüşleri ile son görüşleri arasındaki bu farkın temel nedeni öğrencilerin eğitim programı öncesi şiddet tanımlamalarıdır. Öğrenciler, akran zorbalığı farkındalık eğitim programı öncesi kasıtlı ya da kasıtsız, bilerek ya da yanlışlıkla her türlü fiziksel teması şiddet olarak değerlendirmekteydiler. Eğitim programı sonrası ise hangi davranışın tamamen kasıtsız, yanlışlıkla yapıldığını, hangi davranışın ise şiddet ya da zorbalık olduğunu ayırt edebildiklerinden dolayı bu farkın oluştuğu düşünülmektedir. Oyun sırasında yaşanan anlık tartışmalar, öğrencilerin çoğu tarafından eğitim programı öncesinde zorbalık ya da şiddetin nedeni olarak görülürken; eğitim programı sonrasında zorbalığın süreklilik ilkesi gereği bu görüş daha az öğrenci tarafından ifade edilmiştir. Öğrencilerin eğitim programı sonrasındaki görüşleri, eğitim programı sonrası zorbalık ve şiddeti daha doğru anlamlandırdıklarının göstergesi olarak düşünülmektedir. Aksoy (2019) çalışmasında katılımcıların okullarda yaşanan akran zorbalığının nedenlerinin aileden, öğrencinin psikolojik rahatsızlıklarından, öğrencinin yaşadığı çevre ve maruz kaldığı medya yayınlarından, okula ilişkin durumlardan kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Çarkıt ve Bacanlı (2020) ve Yalçıntaş-Sezgin (2017) çalışmalarında ise katılımcılar tarafından ailesel faktörler akran zorbalığının en önemli nedeni olarak gösterilmiştir.

Öğrenciler, öğretmenlerin, zorbalık yapan öğrencileri uyardıklarını, öğrencilere kızdıklarını ve ceza verdiklerini, olayı dinleyip zorbadan özür dilettiklerini, zorbalara ve kurbanlara nasihat ettiklerini ve olayın nedenini öğrenmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin açık uçlu anket formundaki ifadeleri incelendiğinde, öğretmenlerin zorbalığa müdahale ile ilgili yanlış yöntemleri uyguladıkları görülmüştür. Aksoy (2019), yaptığı çalışmada okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığına müdahale ederken akran zorbalığına katılan öğrencilerle konuşma ve velilerini bilgilendirme, okul rehberlik servisine yönlendirme ve zorba öğrenciyi, öğrenci davranış değerlendirme kuruluna sevk etme gibi yöntemler izlediklerini belirtmiştir. Yalçıntaş- Sezgin (2017) çalışmasında öğretmenler, zorbalık davranışları karşısında, en fazla “çocuk ile davranışı hakkında konuşmak stratejilerini” uyguladıklarını ifade etmişlerdir. Çinkır ve Kepenekçi (2003) çalışmasında ise öğretmenler bu olayları çoğunlukla bireysel çabaları ile önlemeye çalıştıklarını, okul yönetiminin zorba öğrencilere karşı daha çok sözlü uyarıda bulunduğunu beyan etmişlerdir.

Öğrenciler, zorbalığın önlenmesine yönelik, birbirleriyle iyi geçinmeyi, birbirlerine saygılı ve anlayışlı olmayı, zorbanın uyarılmasını, zorbalığa yönelik afiş/broşür/slogan hazırlanmasını, zorbanın ve kurbanın aileleriyle görüşülmesini, güvenli oyunlar oynanmasını, seminerler düzenlenmesini önermişlerdir. Aksoy (2019) tarafından yapılan çalışmada, çalışmaya katılan yönetici ve öğretmenler,

okullarında akran zorbalığını önlemek için öğrenci, veli ve öğretmen seminerleri düzenlediklerini, okulda zorbalık davranışı olabilecek yerlerde yetişkin denetiminin artırıldığını, olası zorba ve kurban öğrencileri sosyal-kültürel faaliyetlere yönlendirdiklerini bildirmişlerdir. Şahin (2009), tarafından yapılan çalışmada, öğretmenler veli toplantıları, eğitici CD izletme, etkili iletişim kurma ve seminer verme gibi daha çok bilgi kazandırmaya yönelik çalışmalar yapılarak zorba davranışların önlenebileceğine ilişkin görüşler belirtmişlerdir. Hoşgörür ve Orhan' ın (2017) çalışmasında okul müdürlerinin okulda şiddeti ve zorbalığı önlemek amacıyla gerçekleştirdikleri etkinliklerden bazılarının; öğretmenleri bilgilendirme, öğrencilerle birlikte kurallar belirleme, riskli alanları denetim altında tutma ve öğrenci velileri ile iletişim kurma olduğu anlaşılmıştır. Karataş-Baran (2008) tarafından zorbalığı önlemeye yönelik yapılan kapsamlı çalışma ise okulda şiddeti önlemede kullanılacak yöntemlere, disiplini tam olarak uygulamak, yönetmelikleri standartlaştırmak, sosyal etkinlikleri artırmak, koruyucu önlemler, şiddeti önleme eğitimi, eğitim yöntemlerini değiştirmek, okul ve aile iş birliği, okul yöneticisi ve öğretmen iş birliği sağlamak, etkili rehberlik hizmetleri, medya kontrolü ve sosyal çözümler şeklinde öneriler getirmiştir. Yapılan tüm çalışmalar araştırmanın bulgularını desteklemektedir.

Akran zorbalığı farkındalık eğitim programı genel olarak değerlendirildiğinde ise eğitim programı öncesi öğrencilerin ön-test sonuçları ile eğitim programı sonrası son-test sonuçları olumlu yönde farklılaştığı ve zorbalığa karşı farkındalık oluştuğu söylenebilir. Kartal ve Bilgin (2007) çalışmasının sonucunda olduğu gibi zorbalığın türü ve sıklığına, zorbalığa karşı yaptıklarına ve okul iklimine yönelik öğrenci görüşlerinde ön ve son-test sonuçları arasında ortaya çıkan anlamlı ve olumlu değişiklikler, kısa süreli ve sadece öğrenciye odaklanmış bir çalışmanın bile olumlu sonuçlar ortaya koyduğunu göstermektedir. Günay ve Can'ın (2018) araştırması da bunu desteklemektedir. Zorbalıkla ilgili ilk çalışmaları yapan Olweus (1997), tarafından zorbalığa karşı okul temelli bir müdahale programı geliştirilmiş; bu programın etkileri İskandinav ülkelerindeki 42 okulda iki yıl boyunca değerlendirilmiştir. Analizler zorba/kurban sorunlarının sıklığının %50-70 oranında azaldığını göstermektedir. Gaffney, Farrington & Ttofi (2019), tarafından yapılan meta analiz çalışmalarına göre zorbalığın oldukça etkili olduğu Yunanistan'da, zorbalığı önleme ve müdahale çalışmaları ile okulda zorbalık sürdürme oranı yaklaşık %40 azalmıştır. Norveç, İtalya ve ABD'de yapılan değerlendirmeler, zorbalık uygulamasının yaklaşık %21-25 oranında azaltılmasında etkili olmuştur. İtalya'da uygulanan ve değerlendirilen zorbalık karşıtı programlar sonucunda da %31'lik bir azalma meydana gelmiştir. İspanya ve Norveç'te yapılan değerlendirmeler mağduriyeti sırasıyla %28 ve %23 azaltmıştır. Finlandiya, Almanya ve İngiltere'de yapılan değerlendirmeler de mağduriyetin %8 ile %12 oranında azaltılmasında önemli ölçüde etkili olmuştur. Türkiye'de ise Gökkaya ve Tekinsav-Sütcü (2018) tarafından 5. ve 6. sınıflara devam eden 1051 öğrenci ile anket çalışması gerçekleştirilmiş; anket sonuçlarına göre belirlenen 65 öğrenci ile 13 oturumluk program çalışmalarına başlanmış ve 54 öğrenci ile çalışma tamamlanmıştır. Çalışma sonucunda zorbalık puanlarında anlamlı azalmalar olduğu görülmüştür. Çalışmanın uzun süreli etkisini değerlendirmek adına 4 ay sonra aynı grup üzerinde izlem ölçümleri yapılmış ve zorbalık puanlarının azalma etkisini koruduğu sonucuna ulaşılmıştır. Akay (2019) tarafından 2017-2018 eğitim öğretim yılı ikinci döneminde 582 kız, 642 erkek toplam 1224 öğrenci ile yürütülen çalışma sonucunda kurbanın ön

test ve son test arasında düşme olmasının nedeni olarak zorbalık davranışının azaldığını göstermektedir. Buna göre çalışma sırasında yapılan uygulamaların öğrenci davranışları üzerinde olumlu bir etkisi olduğu görülmektedir. Tüm bu çalışmalar, zorbalığa yönelik öğrencilerle birkaç haftalık bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetlerinin ve uygulamalarının, zorbalığı azaltmadaki etkisini desteklediğini göstermektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgu ve sonuçlar doğrultusunda akran zorbalığının öncelikle doğru tanımlanabilmesi, bu konuda farkındalık yaratabilmesi ve zorbalığın azaltılabilmesi için yönelik olarak şu önerilerde bulunulabilir:

- Okul bazında şiddeti önleme ve müdahale programları geliştirilebilir.
- Araştırmanın bulgularından yola çıkarak okullarda kamera ve nöbetçi öğretmen sayısı artırılabilir.
- Özellikle ilkokullarda rehber öğretmen görevlendirmeleri yapılabilir.
- Okullarda öğrencilerin zorbaca davranışlarını engelleyecek veya önleyecek, duygusal, sosyal gelişimlerine katkıda bulunacak rehberlik faaliyetleri ve sosyal etkinlikler düzenlenebilir.
- Son yıllarda teknolojinin de gelişimi ile siber zorbalık çalışmalarına ağırlık verilmiş olsa da siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin ilkokul yıllarında fiziksel, sözel ya da sosyal-duygusal zorbalığa maruz kalmış olması nedeniyle ilkokul yıllarından itibaren zorbalığın önlenmesine yönelik daha geniş kapsamlı çalışmalar yapılabilir.
- Daha küçük grupla daha uzun süren akran zorbalığı eğitim programı uygulaması yapılabilir.
- Araştırmaya aileler ve öğretmenler de dahil edilebilir ya da sadece ailelere ve öğretmenlere yönelik araştırmalar gerçekleştirilebilir. Ayrıca aileler ve öğretmenler zorbalığı önleme konusunda bilgilendirilebilir.
- İlkokul öğrencilerinin rahatlıkla okuyup anlayacağı ve samimi olarak cevap verebileceği seviyelerine uygun bir akran zorbalığı ölçeği geliştirilebilir.
- Akranların birbirlerini değerlendirebilecekleri çalışmalar gerçekleştirilebilir.

Kaynakça

- Akdur, R. (2005). *Avrupa Birliği ve Türkiye'de çevre koruma politikaları: " Türkiye'nin Avrupa Birliğine uyumu"* (Vol. 23). Ankara Üniversitesi.
- Armağan, B., Demir, İ., Demir, Ö. ve Gök, N. (2006). Katı atıkların ekonomide değerlendirilmesi. *İstanbul Ticaret Odası, Yayın*, (2006-23).
- Akay, Y. (2019). The Effect of Emotional Awareness Activities Improved for Primary School Students on Preventing Peer Bullying. *Eğitim ve Bilim*, 44(200), 205-227.doi: 10.15390/EB.2019.8093.
- Aksoy, G. (2019). *Okullarda Yaşanan Akran Zorbalığının Nedenlerine ve Müdahale Yöntemlerine İlişkin Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Arseneault, L. (2018). Annual Research Review: The Persistent and Pervasive Impact of Being Bullied in Childhood and Adolescence: Implications for Policy and Practice. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 59(4), 405-421.doi: 10.1111/jcpp.12841.
- Atış-Akyol, N., Yıldız, C. ve Akman, B. (2017). Öğretmenlerin Akran Zorbalığına İlişkin Görüşleri ve Zorbalıkla Baş Etme Stratejileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 439-459.doi: 10.16986/HUJE.2017032926.
- Ayas, T. ve Pişkin, M. (2011). Lise Öğrencileri Arasındaki Zorbalık Olaylarının Cinsiyet, Sınıf Düzeyi ve Okul Türü Bakımından İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(2), 550-568. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilkonline/issue/8592/106821>.
- Barik, E. (2020). *İlkokullarda Akran Zorbalığını Önleme Stratejileri ve Karşılaşılan Güçlüklere İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Başar, M. ve Çetin, Ö. (2013). İlk ve Orta Öğretim Öğrencilerinin Zorba Davranışlara Başvurma Düzeyleri ve Bu Davranışları Öğrenme Ortamları Üzerine Bir Araştırma. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 8(4), 471-488.doi: 10.12739/NWSA.2013.8.4.1c0600.
- Bentley, K. M. &Li, A. K. (1996). Bully and Victim Problems in Elementary Schools and Students' Beliefs about Aggression. *Canadian Journal of School Psychology*, 11(2),153-165.doi: 10.1177/082957359601100220.
- Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2012). İlk ve Orta Ergenlikte Akran Zorbalığı: Gerçekleştiği Yerler ve Baş Etme Yolları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 15(29), 68-82.Erişim adresi: <https://www.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpy1301996120120000m000108.pdf>.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (24. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Coşkun-Akyüz, A. (2019). *Ortaokul Öğrencilerinde Siber Zorbalık/Siber Mağduriyet Davranışları ve İnternet Saldırganlığı Düzeyleri-Zonguldak Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak.
- Creswell, W. J. (2009). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (3rd Ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çankaya, İ. (2011). İlköğretimde Akran Zorbalığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 81-92.Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/153431>.
- Çarkıt, E. ve Bacanlı, F. (2020). Okullarda Akran Zorbalığı: Öğretmen Görüşlerine Göre Nitel Bir Çalışma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(24), 2544-2583.doi: 10.26466/opus.644848.
- Çınkır, S. ve Kepenekçi, Y. K. (2003). Öğrenciler Arası Zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34, 236-253.Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/108438>.

- Fraenkel, J.R, Wallen, N.E ve Hyun, H.H. (2012). *Eğitimde Araştırma Nasıl Tasarlanır ve Değerlendirilir* (EdisiKedelapan ed.). (S. Kiefer, Penyunt.) New York: McGraw-Hill Şirketleri.
- Gaffney, H., Farrington, D. P. &Ttofi, M. M. (2019). Examining the Effectiveness of School-Bullying Intervention Programs Globally: A Meta-analysis. *International Journal of Bullying Prevention*, 1(1),14-31.doi: 10.1007/s42380-019-0007-4.
- Gökkaya, F. ve Tekinsav-Sütçü, S. (2018). İlköğretim Öğrencilerinde Zorbalık Eğilimini Azaltmaya Yönelik Bilişsel Davranışçı Bir Müdahale Programının Geliştirilmesi ve Etkililiğinin Değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 43(193),91-108. doi: 10.15390/EB.2018.6731.
- Gülay, H. (2008). *5-6 Yaş Çocuklarına Yönelik Akran İlişkileri Ölçeklerinin Geçerlik Güvenirlik Çalışmaları ve Akran İlişkilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Günay, Ş. ve Can, G. (2018). Zorbalıkla Baş Etmeye Yönelik Bir Akran Destek Programının Etkililiği. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8(51), 266- 294.Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/632244>.
- Hakan, S. (2011). İlköğretim Öğrencilerinin Farklı Zorbalık Türleri ile Karşı Karşıya Kalma Sıklığının ve Boyun Eğme Davranışı ile Durumluk-Sürekli Öfke ile İlişkisinin Karşılaştırılması. *Milli Eğitim Dergisi*, 190,54-71.Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/442554>.
- Hoşgörür, V. ve Orhan, A. (2017). Okulda Zorbalık ve Şiddetin Nedenleri ve Önlenmesinin Yönetimi (Muğla Merkez İlçe Örneği). *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(24), 859-880.Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/395467>.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (28. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karataş-Baran, G. (2008). *Öğretmenlerin ve Öğrencilerin Görüşlerine Dayalı Olarak Okullarda Şiddet ve Okul Güvenliğinin İncelenmesi: Keçiören Örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kartal, H. (2008). İlköğretim Okullarında Zorbalık Yapanlar ve Zorbalığa Uğrayanlar. *Education Sciences*, 3(4),712-730.Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/185985>.
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2009). İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenler ve Öğrenim Gören Öğrencilerin Zorbalığa Yönelik Görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3), 539-562.Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/256277>.
- Kıncal, R.Y. (Ed.) (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (3. Baskı), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kocacık, F. (2001). Şiddet Olgusu Üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-7.Erişim adresi: <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/88.pdf>.
- Kutlu, M. (2020). İlkokul 3. ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Akran Zorbalığına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Lynn-Hawkins, D.,Pepler, D. J. & Craig, W. M. (2001). Naturalistic Observations of Peer Interventions in Bullying. *Social Development*, 10(4), 512-527.doi: 10.1111/1467-9507.00178.
- Miles, M. B. & Huberman, M. (1994). *Quaitative Data Analysis: A Expanded Sourcebook* (2. Baskı). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Nasheeda, A., Hassan, N. C. & Hassan, S. A. (2017). Relationships Between Bullies, Victimsand Mental Health Issues among Adolescents. *The Maldives National Journal of Research*, 5(1), 23-44. Erişim adresi: https://rc.mnu.edu.mv/wp-content/uploads/2018/11/MNJR-Volume-5_Issue1_Article02.pdf.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at School. What We Know and What We Can Do*. Blackwell Publishing: Boston, MA.

- Olweus, D. (1997). Bully/Victim Problems in School: Facts and Intervention. *European Journal of Psychology of Education, 12*(4), 495-510. doi: 10.1007/BF03172807.
- Özgür, G., Yörükoğlu, G. ve Baysan-Arabacı, L. (2011). Lise Öğrencilerinin Şiddet Algıları, Şiddet Eğilim Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 2*(2), 53-60. Erişim adresi: https://jag.journalagent.com/phd/pdfs/PHD_2_2_53_60.pdf.
- Polat, O. ve Güldoğan, E. (2016). Kardeşler Arası Şiddete Genel Bakış. *Alanyazın Sempozyum Psikiyatri Nöroloji Davranış Bilimleri Dergisi, 9*, 13-20. Erişim adresi: <http://docplayer.biz.tr/22848178-Kardesler-arasi-siddete-genel-bakis.html>.
- Rigby, K. (2017). Exploring The Gaps Between Teachers' Beliefs about Bullying and Research-Based Knowledge. *International Journal of School Educational Psychology, 6*(3), 165-175. doi: 10.1080/21683603.2017.1314835.
- Sarı, H. ve Pürsün, T. (2019). Kaynaştırma Sınıflarında Akran Zorbalığının Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Açısından İncelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 19*(44), 731-768. doi: 10.21560/spcd.v19i49119.500742.
- Satan, A. (2006). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Zorba Davranış Eğilimlerinin Okul Türü ve Bazı Sosyo Demografik Değişkenler ile İlişkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Smith, P. K. & Shu, S. (2000). What Good Schools Can Do about Bullying: Findings from a Survey in English Schools after a Decade of Research and Action. *Childhood, 7*(2), 193-212. doi: 10.1177/0907568200007002005.
- Stockdale, M. S., Hangaduambo, S., Duys, D., Larson, K. & Sarvela, P. D. (2002). Rural Elementary Students', Parents' and Teachers' Perceptions of Bullying. *American Journal of Health Behavior, 26*(4), 266-277. doi: 10.5993/AJHB.26.4.3.
- Şahin, M. (2009). Anasınıfı Öğretmenlerinin Akran Zorbalığı ile İlgili Algıları. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*(1), 1-16. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/115591>.
- Thompson, E. M. (2019). Understanding Bullying and The Necessity for Prevention and Intervention in Schools. Liberty Üniversitesi. Erişim adresi: <https://digitalcommons.liberty.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1948&context=honors>.
- Uysal, H. ve Dinçer, Ç. (2012). Okul Öncesi Dönemde Akran Zorbalığı. *Kurumsal Eğitim Bilim Dergisi, 5*(4), 468-483. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/305496905_Okul_Oncesi_Donemde_Akran_Zorbaligi/link/57921cd708aed51475ac2131/download.
- Üstündağ Şener, N., Başar, M., Şen, B. ve Göncü, A. (2015). Öğretmen Görüşlerine Göre Öğrencilerin Zorba Davranışlara Başvurma Düzeyleri ve Öğrenme Ortamlarının İncelenmesi. *Eğitim Bilimleri Dergisi, 41*, 157-173. doi: 10.15285/ebd.22661.
- Yalçıntaş-Sezgin, E. (2018). Okul Öncesi Öğretmenlerin Akran Zorbalığına İlişkin Algı ve Görüşleri: Zorbalık Davranışları Tespitleri, Zorbalık Davranışları Karşısında Uyguladıkları Stratejiler ve Aldıkları Önlemler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33*(1), 85-104. doi: 10.30794/pausbed.425988.
- Yaşar, M. C., Erbasan, Ö., Akçeşme, B., Korkmaz, Ç. ve Gedik, H. (2018). Sınıf Öğretmenlerinin Çocuğa Yönelik Cinsel İstismar Tutumlarının İncelenmesi. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies, 73*(1), p. 1-16. doi: 10.9761/JASSS7927.
- Yelboğa, N. ve Koçak, O. (2019). Ergenlerde Akran Zorbalığını Yordayan Bazı Faktörlerin Zorba ve Mağdur Bireyler Açısından Değerlendirilmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 13*(19), 2286-2320. doi: 10.26466/opus.543567.